

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM KULTÚRATUDOMÁNYI,
PEDAGÓGUSKÉPZŐ ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR

„A gyermekkor elillanása” a digitális kultúrában

A tömegmédia hatása az óvodáskorú gyermekek mentális fejlődésére, fogalmi világára és társas kapcsolataira

Készítette:

Biró Bernadett

óvodapedagógus hallgató, levelező tagozat

Témavezető:

Prof. Dr. Szécsi Gábor

dékán, egyetemi tanár

Pécs

2024. május

Tartalom

1. Bevezetés	2
2. Gyermek a mediatisált kultúrában	4
3. A médianarratívák hatása a gyermekek mindennapi tanulási folyamataira.....	16
4. Személyes interjúk feldolgozása	21
4.1. Kófiás Adrienn interjú.....	21
4.2. Neumayer Réka interjú.....	22
4.3. Tóth Andrásné Gál Erika interjú	29
4.4. Mélyinterjúk összehasonlítása.....	31
4.5. Mélyinterjúk és a kérdőív összehasonlítása	35
5. Szakirodalom és saját empirikus kutatás	36
6. Konklúzió.....	42
Irodalomjegyzék.....	44
Melléklet	47
Kérdőív: a gyermekek médiahasználatának korlátozása saját válaszok alapján	47

1. Bevezetés

A dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a tömegmédia történetei hogyan befolyásolhatják már kisgyermekkorban az énépítő, identitásformáló narratívákat. Úgy vélem ugyanis, hogy ennek a jelenségnek az elemzésével megalapozottabb magyarázatot kínálhatunk a médiafüggőség gyermekkori kialakulásáról, a digitális média gyermekek énképére és tanulási folyamataira gyakorolt hatásáról. Egyre nagyobb problémát jelent ugyanis napjainkban, hogy sok gyermek fogyaszt kontrollálatlan módon, felnőtt felügyelet nélkül médiatartalmakat. Ezekről a problémákról beszélni kell, hiszen alapvetően befolyásolja a felnövekvő nemzedékek kognitív fejlődését és szocializációját. A kérdéskörnek számos pszichológiai, pedagógiai, kognitív tudományi aspektusa van. Célom a dolgozattal, hogy ezt az aktuális problémakört minél több pedagógussal, szülővel megismertessem. Úgy gondolom ugyanis, hogy megfelelő ismeretanyag birtokában lehetőség nyílik arra, hogy a problémát preventív stratégiák mentén kezeljük.

Dolgozatomban egyrészt arra szeretnék rávilágítani, hogy a digitális média által közvetített tömegmédia tartalmak miként befolyásolják a gyerekek énképét, hogyan válnak a gyermek élettörténeteinek, autobiografikus narratíváinak elemeivé. Másrészt azt is vizsgálni kívánom, hogy miként befolyásolja a gyermek tanulási fázisait digitális médiával való tanulás, illetve hogy ez hogyan hat a mindennapi formális-informális tanulási folyamataikra.

Első hipotézisem, hogy a tömegmédia narratíváit közvetítő digitális média, az újmédia társaságában szülői felügyelet nélkül eltöltött hosszabb időtartam következtében a média által közvetített tartalmak, történetek énépítő narratívaként jelennek meg a gyermekek fejlődésében, ezen felül befolyásolják énképüket, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a médiát tekintsék elsődleges énkép- és identitásformáló tényezőnek. Ezt a feltevésemet a vonatkozó szakirodalom feldolgozását követően egy kérdőíves vizsgálattal szeretném kutatni, amely többek között arra világíthat rá, hogy a gyermekek mennyi időt töltenek el naponta médiahasználattal, és mindez hogyan befolyásolja mindennapi ismeretszerzési szokásaikat.

Második feltevésem, hogy az információ-továbbítási technikák úgy gyakorolnak erőteljes hatást a gyermekek tanulási folyamataira, hogy egységesítik az informális és a formális tanulási környezetet.

Azok a sajátos tanulási formák, amelyek már kisgyermekkoról megjelenhetnek a digitális kultúrában, megfelelő pedagógiai módszerek alkalmazásával integrálhatók a formális nevelés és tanítás mindennapi gyakorlatába.

A harmadik feltevésem, hogy a fenti felismerések miatt a médiapedagógiával kapcsolatos ismeretanyagnak meghatározóvá kell válnia a pedagógusképzés gyakorlatában is. A jövő pedagógusai számára így világossá válhat, hogy a médiahasználat számos kiaknázható lehetőséget hordoz magában az oktatás és a nevelés szempontjából is.

Fenti hipotézisemet egyrészt a vonatkozó szakirodalom összehasonlító elemzésével, másrészt empirikus vizsgálatokkal kívánom igazolni. Elméleti elemzéseim egyik irányát a narrativitás és a narratív én fogalmát érintő filozófiai, kognitív tudományi, narratív pszichológiai kutatási eredmények áttekintése, másfelől a tömegmédia gyermekek tanulási folyamatait, társas kapcsolatait, énképét befolyásoló hatásait érintő vizsgálatok számbavétele jelenti. Olyan szerzők munkájára térek ki, mint például; David Elkind, Nicholas Kardaras, Gary Chapman, Arlene Pellicane, Szécsi Gábor, George Lakoff, Marie Winn, Pécsi Rita.

Másfelől empirikus vizsgálatokkal – mélyinterjúkkal, kérdőívekkel - próbálom megvilágítani a gyermekek és a média kapcsolatának gyakorlati vetületeit. Az interjúkat két – egy pályakezdő és egy tapasztaltabb óvodapedagógussal, valamint egy szülővel készítettem el. Első interjúalanyom Neumayer Réka óvodapedagógus, aki már 23,5 éve van a pályán. Második beszélgetésemet Tóth Andrásné Gál Erikával készítettem, aki a szülését követően fél éve dolgozik aktívan óvónőként. Harmadik mélyinterjúmat pedig Kófiás Adriennel készítettem, akinek két gyermeke van, egy 4,5 éves és egy 2 éves fiú gyermek.

Az igazolt feltevések tükrében kívánok rávilágítani arra is, hogy a kérdéskört érintő kutatások hogyan járulhatnak hozzá a médiatudatosságot és a digitális műveltséget erősítő új pedagógiai gondolkodásmód a médiapedagógia megalapozásához és a mindennapi pedagógiai gyakorlatban való erőteljesebb megjelenéséhez. Mint arra dolgozatomban felhívom a figyelmet ennek feltétele, hogy a pedagógusképzés meghatározó komponensévé váljon a média és a gyermek kapcsolatát érintő ismeretanyag és az erre épülő tanulástechnológiai tudás. A közös kutatások által a médiatudatosság pedagógia erősítését hangsúlyozza.

2. Gyermek a mediatisált kultúrában

„A (digitális) médiaérettséggel rendelkező felnőtt képes megválasztani azt az időmennyiséget, amennyit a képernyő előtt, médiát fogyasztva tölt, annak függvényében, hogy az mennyire szolgálja személyes céljait, szükségleteit. Tudatosan használja a médiát korlátozott, aktív, kreatív és technikailag képzett módon.” (Paula Bleckmann, id. Horizontális ív, 2019).

Paula Bleckmann fenti kijelentése komoly tanulságokat hordoz kutatási témám szempontjából. Úgy vélem, ahhoz, hogy médiaérettséggel rendelkező felnőttekből álljon társadalmunk, elengedhetetlen szempont a digitális média helyes használatára való nevelés, ami bizony már óvodában, vagy még azt megelőzően kellene, hogy kezdődjön. Ha ezt a nevelők a szülőkkel együtt összhangban, egy közös célként felfogva teszik, akkor a fiatal generáció előnyére válhat a digitális média, és ezáltal számos pozitívumot kapnak.

Mint azt Szécsi Gábor is megjegyzi, az információs technológiák gyökeresen megváltoztatják a társadalmi alrendszereket, gazdaságot, politikát, tudományt és az oktatást is. *„A mindent átható mediatizáció lényegét tekintve olyan metafolyamat, amely azzal, hogy átalakítja a szocializáció, társadalmi élet teljes feltételrendszerét, egyúttal új társadalmi formákat is teremt, és eddig ismeretlen árnyalatokkal gazdagítja a kommunikáció közösségformáló szerepéről alkotott képünket.”* (Szécsi 2023b, 91) Történetekben kommunikálunk magunkról és a bennünket körülvevő, velünk történő dolgokról is. A történetekben való gondolkodás komoly szocializációs funkcióval bír már kisgyermekkorától kezdve. Ezért lehet jelentősége annak, hogy a médiából milyen közösségi narratívákat fogadnak be a gyermekek, illetve, hogy ezekről hogyan kommunikálnak egymással. *„A történetek befogadásának és elbeszélésének képességét kialakítva egyúttal megtanuljuk azt is, hogyan kapcsoljuk össze egy eseménysor elejét és végét úgy, hogy ezzel kifejezzük egy adott társadalmi, erkölcsi vagy jogrendhez való tartozásunkat, kulturális kötődéseinket. Történetek strukturálják számunkra a múltat és a jövőt; narratívák segítségével válnak múltbeli tapasztalataink a jövőre vonatkozó terveink, elvárásaink pilléreivé.”* (Szécsi 2023b, 93)

Ami már talán ennél is lényegesebb gyermekkorban, hogy történetekben rendeződnek el a helyes és helytelen cselekedetekkel, lényeges és lényegtelen dolgokkal kapcsolatos

elgondolásaink. Amiket megtapasztalunk életünk során, azt a narratívák használatával értékeljük és rendszerezzük, ezért is fontos, hogy a gyermekek számára olyan megosztott gondolkodási sémát sugalljon a média, amely építő jellegűen hat rájuk, nem utolsósorban személyiségüket is formálja, ez azért is lényeges mert a narratívák által definiáljuk saját magunkat is „*narratívák teszik lehetővé számunkra, hogy értelmesen funkcionáljunk a világban, és központiak legyünk az öntudat számára*”. (Lakoff – Narayanan 2010, 24)

„*A mediatizált kommunikáció szerepének növekedésével a közösség élményét mindinkább egy sajátos hálózati individualizmus táplálja*”, írja Szécsi Gábor (2020, 151). Az információ korában az egyén folyamatos kommunikációs relációba kerül az őt befogadó társadalmi viszonyrendszerrel. A társadalmi struktúra közvetlenül jelenik meg az egyéni döntésekben és a hagyományos közösségekben (Szécsi 2013, 2021). Az egyén közösségi szerepeit és kötődéseit más közösségekben játszott szerepei és megélt kötődései alapján értelmezi, az azonosságtudat egy sajátos többrétegű, hálózati identitás határozza meg. Az elektronikus kommunikáció által összetettebbé válnak a közösségről, emberi kapcsolatainkról, önmagunkról alkotott elképzeléseink. Joshua Meyrowitz (1985) *The Rise of Glocality* című tanulmányában arról ír, hogy a médiakommunikáció által identitásunk a végtelenségig formálható. A globális és a lokális identitásaink egy időben formálják képünket, a közösséggel kapcsolatos elképzeléseinket, így ezek kölcsönösen hatnak egymásra, míg a globálisra nagyobb igény mutatkozik, addig a lokális viszonyrendszerünkre leginkább a tudatosság lesz a jellemző. Az új kommunikációs technológiák, mint azt Szécsi Gábor is hangsúlyozza, egyszerre jár együtt a globális hálózottság és a tudatosabbá váló, megerősödő közösségi kötődés élményével (Szécsi 2013, 2020, 2021). Az az egyén, aki rádiót, televíziót, internetet, mobiltelefont használ, egyre inkább a hálózati társadalom tagjaként gondolkodik, kommunikál és cselekszik. Az integráló és individualizáló dimenziót számos egymásra ható folyamat táplálja, ennek hatására megváltoznak a kommunikációs térben a társadalmi viszonyok, elmosódik az írásbeliség, privát és nyilvános, a gyermek és felnőtt világ közötti határvonalak.

Mint arra Szécsi is rávilágít, a narratívák mediatizációja identitásformáló: „*a mediatizált közösségek korában a hatékony és gyors információáramlás, közös érdeklődés, nyitottság és bizalom alapuló közösségválasztás lehetőségének egyöntetű elfogadása válik közösségformáló tényezővé.*” (Szécsi 2023a, 260) A mediatizált, hibrid közösségek egyaránt

élnék a közvetlen és a közvetett kommunikációs viszonyok kínálta lehetőségekkel. Az internetező és a mobiltelefonáló emberek között kialakult viszonyok a virtuális és fizikai kapcsolatokat egyaránt felölelő társadalmi hálózat részeként formálják a közösségek tagjainak identitását. Az önértelmezés egy összetett folyamattá válik: az egyén önmagát egymásra ható virtuális és valós közösségi szerepei által értelmezi.

A kommunikációs szerepeit virtuális- fizikai, hibrid rendszerben született narratívák segítségével értelmezi, amelyek ebben a folyamatban énképének elemeivé válnak.

Az identitásformáló narratívák mediatizációjában fontos szerepet játszanak a társadalom „*intézményesített mesemondójának*” vélt televízió (Gerbner–Gross, 1976) és más kommunikációs csatornák által közvetített tömegkommunikációs narratívák. A tömegkommunikáció új csatornái: az internet, közösségi oldalak, képek, hanganyagok, írott szövegek által közvetített narratívák nagy vitákat képesek generálni. (Szécsi, 2023a, 261) Nem is kérdés, hogy az említett tömegkommunikációs csatornákat használók gondolkodásmódja, nyelvi világa teljes mértékig ráhangolódik az egyre nagyobb számú információ befogadására és továbbítására. Ez nagy feladatnak minősül, hiszen a hatalmas információáramlással szembe kell nézni, ha tájékozódni szeretnénk a mai világban. Ezért is fontos, hogy már gyermekkorban megteremtődjenek a tudatos médiafogyasztás feltételei. Ezáltal a mentális világukban, fogalmi apparátusukban, nyelvük struktúrájában bekövetkező változások képessé tehetik őket arra, hogy a megnövekedett számú napi információhalmazból kiválogassák, tudásuk részévé tegyék és eredményesen kommunikálják a számunkra legfontosabbakat (Szécsi, 2023). Fontos, hogy a médiatudatosság megalapozásában a szülők is közreműködjenek, hiszen elsősorban nekik fontos tudatosan megtenniük az első lépést, hogy gyermekeik is kövessék majd a példájukat. Lényeges például, hogy úgy válasszuk ki a számunkra megfelelő médiumot, hogy az a legkompatibilisebb legyen gondolkodásunkkal illetve értékrendünkkel, mert az új generációk tagjai „*mindinkább azokat a médiumokat keresik, amelyek keretnarratívái összehangolhatók saját, korai tapasztalataikból táplálkozó, autobiografikus narratíváikkal, a viselkedésüket meghatározó közösségi, társadalmi metanarratívákkal, véleményükkel, értékrendjükkel.*” (Szécsi, 2023, 261). Az újmédia korában ez összetett folyamatnak tekinthető, hiszen az információáramlás gyors sebességgel történik, szelektálás nélkül az ember könnyen eltévedhet az információs labirintusban.

Az újmédiát használó egyén folyamatos virtuális-valós párbeszéd keretében erősíti meg azonosságtudatát (Dayan-Katz, 1992). A digitális kommunikációs technológiát sok ember úgy kezeli, mintha egy társadalmilag releváns, valós kommunikációs partner lenne - akivel folyamatos interperszonális kommunikációt folytathat valamilyen valós helyen énképe, identitása megerősítése céljából (Reeves–Nass, 1996). A médiának ebből adódóan kétségtelenül létezik egyfajta szocializációs hatása is, ami jelentős mértékben befolyásolja a gyermekek fejlődését. Mint arra Zsolnai Anikó is felhívja a figyelmet, a médiaszocializáció többféle hatást gyakorolhat például a társas viselkedésre, a szociális kapcsolatok alakulására, az érzelmekre, szabadidő eltöltésére (Zsolnai, 2017). A túlzott médiafogyasztás, a következtelenség súlyos következményekkel járhat, hiszen ha nincs médiafogyasztási korlát, akkor egy idő után a gyermekek nem fognak foglalkozni az ok-okozati összefüggésekkel, mint arra Gerald Hüthner, és Christoph Quarch is felhívják a figyelmet (Hüthner-Quarch 2016).

A technológiafüggőséget vizsgálva mindenekelőtt meg kell határoznunk a függőség fogalmát. Mint, azt Kardaras is írta, a függőség igazából egy anyag fogyasztására való rászokás, vagy egy viselkedéshez való beteges ragaszkodás (Kardaras 2017). A függő kényszeres, a következményeket fel nem fogva mindent megtesz, annak érdekében, hogy igényét kielégítse. A legfontosabb kérdés a függőség tekintetében elsődlegesen az, hogy mi okozhatja a kialakulását ezt követően pedig az, hogy mi lehet rá a megoldás. A függőség, mint arra Kardaras is felhívja a figyelmet, különféle tényezők, genetikai, környezeti, lelki és neurobiológiai tényezők megléte fontos hozzá (Kardaras, 2017). A legizgalmasabb kérdésből következik talán a legnehezebben megfejtendő rész is: *„egyetlen függőség sem olyan, mint a másik: az addikciót létrehozó tényezők ereje és kombinációja személyenként más és más.”* (Kardaras 2017, 92)

Az, hogy ki mennyire válik függővé egyrészt biztosan köze van a genetikához. Generációkra visszamenőleg utána lehet nézni, annak, hogyha valakinek mondjuk az egyik szülője alkoholista volt. Sok esetben a tudatosság hiányában ez generációról generációra szállt. A tudatosság segít abban, hogy legyőzzük a genetikai hajlandóságot. De vajon egy szülő, aki évek óta médiafüggőséggel küzd, okvetlenül átörökíti ezt a függőséget gyermekének is? Ha pusztán genetikailag vizsgáljuk erre a kérdésre igen a válasz. Ugyanakkor több kutatóval is egyetértve úgy látom, hogy tudatossággal, mértékletességgel és egyéni példamutatással megelőzhető ez a folyamat. *„A kommunikáció és a példamutatás. Sablonosnak hangzik, de tényleg a gyerekek másolnak, tehát ő azt fogja tenni, amit a felnőttektől, a szülőtől lát. Ugye*

azoktól a felnőttektől, akivel a legtöbbet találkozik, mint például az óvodapedagógus, a pedagógiai asszisztens, a dajka, az anya apa, mama, papa, ha azt látja, hogy ők is folyamatosan hazamennek, és csak nyomkodják a telefont, akkor hiába mondjuk majd mi nekik, hogy de az nem jó. Hát miért nem ha ő is ezt csinálja?” (Neumayer Réka saját interjú) Ahogy Neumayer Réka mentoróvodapedagógus is kiemelte a vele készített mélyinterjú során, igen fontos a példamutatás, hiszen a gyermekek a környezetükben észlelt magatartásmintákat másolják. Folyamatosan azt figyelik, hogy mit tesznek az őket körülvevő felnőttek. Az óvodáskorú gyermekek talán a legérzékenyebbek ezekre az impulzusokra, magyarázni még nem lehet, de sok mindent meg lehet nekik mutatni. Mint arra a későbbiekben részletesebben is kitérek, a médiafüggőség megelőzésében a család és az óvoda szerepe egyformán megkérdőjelezhetetlen.

A fentiekben is elemzett jelenségek szükségszerűen vonják maguk után a kérdést: vajon létezik-e még hagyományos értelemben vett gyermekkor a digitális kultúrában, vagy a mediatizáció következményeként elillannak a gyermeki világ könyvkultúrához köthető specifikumai. A gyermekkor eltűnését vizionáló Marie Winn például úgy látja, hogy ennek a digitális média expanziójához köthető problémának az alapvető forrása a médiafogyasztó felnőttek nevelési szokásainak megváltozása. „*Valami történt, ami eltorzította a gyermekkorról alkotott képet*”, írja Winn a „gyermekkor nélküli” gyerekekről szóló könyvében (Winn 1990, 18.). A média gyökeresen megváltoztatta a nevelési szokásokat a televíziónak, manapság az internetnek, közösségi médiának köszönhetően. Az elektronikus médiumok mindinkább nevelési funkciót kezdenek ellátni. Winn szerint a média beavatja a gyerekeket a felnőttek titkaiba, ami az erőszakban és a szexualitásban csúcsosodik ki. Emellett káros hatásnak tekinthető az is, hogy a televíziózás közben nem játszik a gyermek, ami komoly következményekkel jár a mentális fejlődését illetően. Azzal, hogy a gyermekek közel kerülnek a médiához nem marad számukra semmi titokként, szégyenérzetük is megszűnik. „*Nem sok kétség férhet ahhoz, hogy a hatvanas évek óta a gyerekek – minden korábbinál sokkal jobban – hasonlatossá váltak a felnőttekhez. Marie Winn azt is kiemeli, hogy a mai gyerekek „nemigen látszanak gyerekeknek”, ezt beszédstílusuk, tudásuk, magatartásuk, öltözködésük is mutatja.* (Winn 1990, 272) A kérdéskört más aspektusból vizsgáló Carl Honoré ugyanakkor úgy fogalmaz, hogy a gyermek és felnőtt világok konvergenciájának egyik legfőbb jele, hogy a felnőttekre jellemző rohanás a gyermekeket is elérte. A szülők folyamatos versenyhelyzetbe kényszerítik a gyermekeket, attól tartanak, hogy csemetéik lemaradnak valamiről. (Honoré, 2004) Pontosan ez a teljesítményorientáltság adja azt az érzést, hogy minél előbb fel kell nőni.

A gyerekeknek azonban játékra van szükségük, mivel a játék elengedhetetlen eleme a fejlődésnek, mint azt több kutatás is bizonyítja. A játék pedig idő- és helyigényes tevékenységforma. Az általuk kreált világban ismerik meg magukat is, rohanó világunkban azonban egyre jobban érzékelhető az idő lerövidülése, ami miatt egyre kevesebb idő marad a játékra is.

David Elkind (2016) fejlődépszichológus napjaink társadalmát siettetett és sietőnek tartja, a „*hajsolt gyerekek*” kifejezés is az ő nevéhez fűződik. Azonos című művében „*sietetett és siető*” társadalomnak nevezi mostani világunkat (Elkind 2016, 9.) Az elmúlt évtizedekben gyökeresen megváltozott a családok élete, a siettetés azt jelenti Elkind (2016) szerint, hogy alig különbözik a gyerekek és a felnőttek élete, ebben pedig mind szerepet játszanak a szülők, a média, és a kortárs közösségek is.

A gyermekkor megóvása szempontjából tehát a strukturálatlan idő a legfontosabb divatos játékszerek nélkül, mint arra Payne (2013) is felhívja a figyelmet. A lassítást és az egyszerűsítést fontosnak tartja az óvodáskor végéig nincs helye a médiának a gyerekek életében, sem a televíziónak, sem a számítógépeknek. A napi ritmus ugyanakkor nagyon fontos, ez az ami stabilitást, igazodási pontot kínál egy gyermek életében. Ebben elsődlegesen a családi szokások a meghatározóak; pl.: közös reggeli – vacsora, megfelelő mennyiségűminőségű alvás, közös időeltöltés, játék. Mint Vekerdy Tamás írja: „*a legjobb játékszer, ami mindenből mindenné lehet, mert rá lehet vetíteni a fantáziát*”. (Vekerdy, 2017, 213.) A „*sehova nem siető nevelés*” pedig a szabad játék, a mesélés és a közös „*semmittevés*” által „*mélyül el igazán*” (Vekerdy, 2017, 216.).

A „*Slow parenting*”, azaz a lassú nevelés program nem véletlenül kap egyre nagyobb jelentőséget napjainkban. E program célja, hogy a gyermek elegendő időt és teret kapjon ahhoz, hogy minél tovább gyermek maradhasson. E programnak számos olyan kihívásra kell reflektálnia, mint például a figyelem a szülői szerepre, unatkozásra, és az elektronikus kommunikációs eszközök kikapcsolására. A mérték és az egyensúly megtalálása egy állandó kérdés a szülők életében. A gyermekek a már említett örökös túlterheltség állapotában vannak. László Zsuzsanna így fogalmaz: „*Az örök dilemmát a sok és a kevés meghatározása okozza. Bármiről is legyen szó, a végén mindig oda jutunk, hogy a szülőnek nehéz megítélnie, hogy miből mennyi a jó és az elég a gyermekének. Állandó ilyen dilemma például már óvodáskortól a különóra: elég különórára jár-e a gyerekem vagy miről marad le, ha például nem íratom be*

még a francia tornára. Vagy egy másik, ami egészen pici babakortól jelen van, a játékok mennyisége: mennyi fejlesztő játékot adhatok a gyermekemnek. Ide sorolnám még a médiahasználat témakörét is, amiben szintén nehéz megtalálni az egyensúlyt...” (Kuslicsné Kloiber, Alexandra, 2023).

Meyrowitz (1985) szerint a digitális média hatására a gyermek és a felnőttléte határa elmosódik, megszűnnek a határok. Marie Winnhez (1984) képest Meyrowitz szerint a televízió láthatóságot ad, hogy betekintést nyerhessünk a színpalak mögé ezt Buckingham is megjegyezte (Buckingham, 2002). A határok elmosódásának következményeként a szociális magatartás is megváltozik.

Agyunk köztudottan kisgyermekkorban fejlődik a legintenzívebben. Mint azt Uzsálné Pécsi Rita neveléskutató *„Fejleszt vagy rombol? Kulcs az okoseszközök okos használatához”* című könyvében is hangsúlyozza a virtuális tapasztalatoktól nem fejlődik úgy az emberi agy, valós tapasztalatok szükségesek hozzá. (Pécsi, 2020)

Elvész a szemkontaktus, sőt sok esetben nincs is, ki sem alakul, ebből adódik a kötődés hiánya és az ezekkel kapcsolatos különböző függőségek közötti szoros kapcsolat. Ha a stressztűrőképesség nem alapozódik meg kellően az a mediatizált személy későbbi életére, kapcsolataira is jelentős hatással lesz. Az életkorhoz nem illő géphasználat klinikai és idegrendszeri elváltozásokat okoz, több kutatás is bizonyítja a kokainhoz való hasonlóságot. Egy kutatásban égési sérülteket morfium helyett virtuális játékokkal gyógyították. Az eredmény meglepetésszerű volt, amíg a betegek játszottak nem volt szükségük gyógyszerre, tehát a droghasználat szó szerint értendő. *„Az idegrendszeri központ receptorai érzékenyek és a folyamatos ingerlés következtében túlterheltté válnak, védekeznek, egyre nagyobb gát épül az inger és az örömezés közé”* (Pécsi 2020, 19) Ez az egyre gyakoribb, sűrűbb használat, azt eredményezi, hogy még több dopaminhatás érje őket, hiszen a korábbi örömezés eléréséhez attól függően, hogy mennyit kap a szervezetük, annál többre lesz szükségünk a jövőben. A legrosszabb az egészben, hogy a valóságos tapasztalatok, kis sikerek nem okoznak örömet, ez pedig csak még nagyobb hiányérzetet generál a gyermekekben. Dr. Susan Weinschenk magatartáspszichológus szerint egyfajta dopamin hajtotta spirálba kerülünk, ez pedig a jutalmazó funkciója miatt van, ez a hajtómotorja a folyamatos keresésnek. A keresés jutalmazással jár, így még többet keresünk, hogy minél több, nagyobb jutalomban részesüljünk. Ebből következik az anhedónia, ami egyfajta szomorúság nélküli depresszió, ez pedig súlyos

esetben az élet minden területén megmutatkozhat pl.: örömtelenség a munkában, nem élvezzi a hobbiját vagy nincs neki, az emberi kapcsolatok inkább megterhelőek számára mint érdekesek, feltöltő hatásúak. A fásultság, céltalanság, ürességérzés és az elidegenedés szintén jellemző. (Pécsi 2020).

A probléma középpontjában pedig a kialakulatlan idegrendszer és amellet a kialakulatlan személyiség áll. Az idegrendszer 3 éves korig éretlen. Ez az idő arra való, hogy a gyermek megtanuljon enni, beszélni, járni, figyelni, kommunikálni, sőt még mosolyogni is ebben az életkorban tanulnak meg, cél a legalapvetőbb funkciók elsajátítása. Az agy ebben az időszakban rettentően gyorsan fejlődik. Egy éves korra kialakul a felnőtt agyméretének 70%-a, 2 éves korra pedig 80%-a, a rétegződésekhöz, illetve az egyéb kapcsolódások kialakulásához évtizedek szükségesek. A szervezet kisgyermekkorban az idegrendszer felépítésére koncentrálna, a bevitt energia 60%-a erre összpontosul, a felnőttek csupán 25%-ban összpontosítanak. Az agy gyors fejlődését térfogatának megháromszorozódása is mutatja, ezért érezhetik a felnőttek, hogy a gyermek mindenre fogékony, „*olyan az agya, mint a szivacs*”, mert szinte bármit képes, viszonylag rövid idő alatt elsajátítani (Pécsi 2020)

„A gyerekek éheznek a világ felfedezésére, és a közvetlen érzékszervi tapasztalat segítségével lelkesen szívják magukba mindazt, amit a környezetükben tapasztalnak. A szivacsagyt a természettel, tárgyakkal és emberekkel való kétirányú, több érzékre ható kapcsolatok serege – mindaz, amit a gyerekek látnak, hallanak éreznek, ízlelnek és a kezükbe fognak- alakítja, és a fejlődő agy vissza is hat a kapcsolatokra” (Dr. P. Montminy gyermekpszichológus, idézi Pécsi, 2020, 81).

Pécsi (2020) számos olyan problémára világít rá, amely a túlzott médiahasználatra vezethető vissza, pl.: digitális demenciát, digitális autizmust, képéhséget, a beszédfejlődés visszamaradottságát, viselkedés- pszichomotoros fejlődészavart, figyelemzavart, hiperaktivitást. Mi sem bizonyítja jobban a probléma jelentőségét, mint az, hogy a legutóbb említett ADHD megnyolcszorozódott, 800%-kal megnövekedett a 90-es évekhez képest (Pécsi, 2020). Nem is beszélve a testérzékelés megszűnéséről. A szülő kezéből nagyon könnyen átkerülhet az okoseszköz a gyermek kezébe, aki ezáltal mozdulatlan, fáradt, túlterhelt lesz. A kisgyermekek szinte azonnal ráfüggnek a digitális eszközökre, a túlterhelt kisgyermekes szülők könnyen rászokhatnak arra, hogy nyugtalan gyermeküket ilyen módon nyugtassák meg. A szülők közül sokan azt hiszik, hogy a gyermekek koncentrálnak a képernyőre, amit a képernyő

folyamatos vibrálása okoz. Ezt a jelenséget Pécsi egyfajta transzállapotként értelmezi (Pécsi, 2020). Érdekes kiemelni azt is, hogy sok szülő úgy véli, hogy fejlesztő hatása van a digitális eszközöknek, ebben a későbbiekben kitérek még személyes kutatásomban, interjúmban is.

A legfontosabb tevékenység a gyermek életében a szabadjáték, amiközben belső képeket készít magában. A dühöt, a vágyakat, az adott napon szerzett vagy az azt megelőző napokban szerzett élményeket „*kijátssza*” magából, ez a jelenség az elaboráció, a feldolgozás. Képéhségük nagy, a belső és a külső képet nem tudják megkülönböztetni. Vekerdy szerint, amit a képernyőn keresztül érzékel, az csupán csak a felszín, mely intellektuális izgalmat okoz, de az elmélyültség, a kéreg alatti részek, ahol az eredeti érzéki benyomások tárolódnak, a központi idegrendszer működése egyoldalú lesz, ezért az egész érdektelenségbe végződhet (Vekerdy, 2011) Sok cikk, könyv foglalkozik az gyermekek médiahasználatával. Iskolás korig nagyon semmit sem ajánlatos nézniük a gyermekeknek, utána is csak napi 15- 20 perc szülői felügyelettel. Ezzel ellentétben a mai gyerekek átlagosan egész héten naponta több mint 4 órán keresztül használnak vagy néznek valamilyen digitális eszközt. Ennek következménye, hogy a 2,5 - 3 éves óvodába kerülő gyermek nem tud játszani, nehéz lekötni figyelmét, a már említett egyszerűbb utat választják a szülők, többségük a képernyő elé ülteti a gyermekét. Vekerdy Tamás szerint a legrosszabb hatás a rajzfilmekben látott agresszióban rejlik, ez azt jelenti, hogy a dramaturgia sok esetben túl dinamikus és feldolgozhatatlan a gyermekek számára (Vekerdy, 2011).

Ezen a ponton mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy a hallott mese teljesen máshogy zajlik le az idegrendszerben, mint a látott. A saját fantáziavilág addig tolja ki határait, ameddig az idegrendszer képes kitolni, a hangsúly a feldolgozhatóságon van pl.: állókép, diafilm. A fantázia használata a már említett belső kép készítés miatt fontos, ha a gyermek állandóan „*készen kapja*” a képeket (külső képeket) akkor nem fejlődik kellőképpen gondolkodása, kreativitása, élményfeldolgozó készsége, és akaratereje sem bontakozik ki (Pécsi 2020).

Az alfa generáció, azaz a 2010 után születetteket hívják digitális bennszülöttnek is, 10%uk első szava a tablet, ez pontosan azt feltételezi, hogy első élményeik a személyes kapcsolatok helyett a digitális eszközökhöz köthetők, azonban a digitális élmények nem feltétlenül járnak együtt a logika fejlődésével. Pintér Mariann, az ELTE TÓK matematikai tanszékének oktatója munkatársaival a sikeres matematikaoktatást vizsgálták, melynek

előfeltétele a valóság és a számok kapcsolatának kialakulása (pl.: több, kevesebb, ugyanannyi) Az óvodában megszerzett tapasztalatokra épít az iskola, ezt az óvónők különböző énekes, mozgásos, vizuális stb. foglalkozások keretében játékos módon sajátíttatják el a gyerekekkel. A kutatásból kiderült, hogy az említett generáció már másfél éves kora előtt megismerkedik a digitális eszközökkel, naponta fél óra – órát használnak valamilyen IKT eszközt: elsősorban mesenézésre, szórakoztató játékokra használják. A kutatás végeredménye egyértelműen kimutatta, hogy az iskoláskort elérve semmiben nem voltak jobbak azok a gyerekek, akik aktív média fogyasztók voltak, azoknál akik nem használták, sőt még hátrányból is indultak az iskolában, hiszen azt az időt amit egyébként társaik a szabadjáték során hagyományos játékkal töltötték el pl.: domino, memóriakártya, azokra a tapasztalatokra a pedagógusok nem tudtak építeni. Ezek a hiányosságok nemcsak a matematikai tanulásra, tanításra, hanem a szociális kapcsolatok kialakítására, kudarctürésre, győzelem-vereség megtanulására, elsajátítására is hatással vannak. A kutatás is egyértelműen kimutatta, hogy a szociális fejlődés visszamaradása mellett csökken a koncentráció, a figyelemtartás képessége, ugyanakkor extrém módon megnövekszik az azonnali inger-válasz reakció igénye (Pintér 2016). Pozitívumként emelték ki a szem-kéz koordináció fejlődését, de ez a terület labdajátékokkal is fejleszthető, tehát egyértelműen kijelenthető, hogy több a negatív hatás pl.: kézizmok fejlődésének csökkenése)

A gyermekkorban szerzett élmények fontosak. „*Ha az élvezet, az öröm, a jutalom (a dopaminfröccs) személyekhez kapcsolt, akkor később is ezt fogjuk keresni. Ha dolgokhoz vagy a gépekhez, a virtuális élményekhez, akkor ez lesz az iránytű*”. (Pécsi, 2020, 103) Először ki kell alakulnia az agynak, a gondolkodásnak, hogy a digitális élményeket kellőképpen fel tudja dolgozni.

Vannak olyan országok, ahol büntetik azokat a szülőket, akik nem korlátozzák kellő módon gyermekük médiafogyasztását. Kínában például első számú egészségügyi problémaként tartják számon az internetfüggőséget. A francia oktatásban például 15 éves korig alapvetően tiltják az iskolai (óvodai) mobilhasználatot. Angliában 98%-ban nem vihetik be a mobiltelefont az osztályterembe, kutatások bizonyítják, hogy ahol ezt megengedték ott jelentősen romlottak a tanulmányi eredmények (Pécsi, 2020).

Az Amerikai Pszichiátriai Társaság szerint 3 éves kor előtt semmi effélét nem lenne szabad használniuk a gyermekeknek, mert az visszafordíthatatlan károsodást okoz náluk. Pécsi szerint ha egy gyermek kis mesét néz, mondjuk, a szülők telefonján, az még nem számít

problémának. A probléma ott kezdődik, amikor megsokszorozódik a képernyőidő pl.: egy autótutát sem bír ki a gyermek digitális eszköz nélkül. Pécsi szerint nagyon fontos lenne minden édesanyának tudnia: sokkal több a veszítenivaló, mint gondolnák! A gyermekeknek fognia, tapintani, csúszni, kúszni, mászni kell, ez elengedhetetlen ebben az életkorban az egészséges fejlődésükhöz. Minden érintés, törődés, élmény új kapcsolatokat hoz létre idegrendszerében. Ha az érzékszervei nem megfelelően fejlődnek, akkor problémái lehetnek a jövőben például a beszédképzés, vagy a koncentráció terén. Minél többet néznek tévét, vagy a digitális eszközök képernyőjét a gyermekek 3 éves koruk előtt, annál nagyobb az esély arra, hogy az iskolában ez figyelemzavart eredményez náluk: *„a számokat tekintve ahány órát képernyőznek naponta, annyszor 10%-kal nő a koncentrálási problémák valószínűsége”* (Pécsi 2020). A figyelem, a koncentráció megerősítése is jelentős pedagógiai feladatnak bizonyul a digitális korban *„újmedia használatához kötődő információ- és ingeráradatban a befogadók figyelme mindinkább fragmentálódik, az aktív figyelem időtartama csökken”* (Szécsi 2023a, 261).

Mint azt Arlene Pellicane is megjegyzi, a *Netfüggő gyerekek* című könyv írásakor is gyakran elkalandoztak a gondolatai; azon gondolkozott, hogy valaki esetleg írt-e neki online, többször azt hitte, hogy csörög a telefonja, végül pedig elcsábult, és *„beszipantotta”* az internet. Innen is látszik, hogy ha egy felnőttnek ennyire nehéz az összpontosítás, akkor nincs ez másképp a gyermekeknél sem, sőt minthogy azt az író is kiemeli nekik még nagyobb csendre, nyugalomra van szükségük, hogy erősödjön a figyelmük, az összpontosítás készsége, és az elmélyült gondolkodás képessége (Chapman-Pellicane 2016, 105). A képernyő és az internet egyre nagyobb térnyerése teljesen átformálta mindennapi figyelmünket. *„Az internet jobban igényli a figyelmünket és aktív részvételünket, mint a tévézés, a rádióhallgatás vagy az újságolvasás. Kényszerrel érzünk arra, hogy végig görgessük az e-mailjeinket, hogy gépeljünk és megnyomjuk a „Küld” gombot, hogy különféle hivatkozásokra kattintsunk, melyek a megtekinthető oldalak egyre bővülő kínálatát tárják elénk. Az interaktivitás magába szippant minket”* (Chapman-Pellicane, 2016,107). Az internet állandó elérhetősége egyfajta készenléti állapotban tartja a gyermekek szervezetét is, ami az egészségkárosító hatásokon kívül romboló hatással van a kreativitásra. A képernyő előtt eltöltött idő megnehezíti az *„offline”* életet is. A való életben is vannak ingerek, azonban a képernyővel ellentétben kevésbé dinamikusak. Ami az interneten vagy videójátékokban látható az izgalmas, nagyon egyszerűen megfogalmazva az online térben mindig történik valami, ha valami nem izgalmas onnan el lehet kattintani

máshová. Minden egy pillanat alatt teljesül, amit csak szeretnének, könnyen elérhető a mese, a zenék, később amikor iskolába járnak a tanuláshoz a leggyorsabban tudnak minden szükséges információhoz jutni. Az előbbi mondat kapcsán eszembe jut Szécsi Gábor mondata, az egyik interjúból, hogy ez vajon áldás vagy átok? Az emberi agy könnyen hozzászokik, hogy gyorsan és könnyedén jut a vágyott információkhoz, nem igényel nagy erőfeszítést, ezzel ellentétben a valóságban, a mindennapi életben sok türelemre, kitartásra van szükség.

A jutalmazó funkció is gyorsan a függőség okává válhat. Az azonnali válaszreakcióval találja szembe magát a gyermek, akár egy játékban; *„még azt a szintet hadd érjem el, még egy kicsit hadd játszak”*, sokszor elhangzanak ezek a mondatok. A figyelemért azonnali jutalmazás jár. Megint csak a való élet ellentéte ez, az óvodába – iskolába járás, tanulás, szabályoknak való megfelelés nem jár azonnali jutalmazással. A szabályok betartása lehet, hogy dicsérettel jár, de a tanulás eredménye is egy bizonyos idő elteltével válik érzékelhetővé. Buzdításként lehet a gyermeket dicsérni már a tanulás, játék folyamatában is, azonban a technikai eszközökkel felvenni a versenyt jutalmazás szempontjából is nehéz. *„Mivel az iskolás oktatás nem mindig izgalmas és nem feltétlenül jár azonnali sikerélménnyel és jutalommal a képernyővezérelt gyerekek eleve hátránnyal lépnek az osztályterembe. Kevésbé vállalják a kudarc kockázatát, és nehezebben birkóznak meg a monotonióval”* (Chapman-Pellicane 2016, 109).

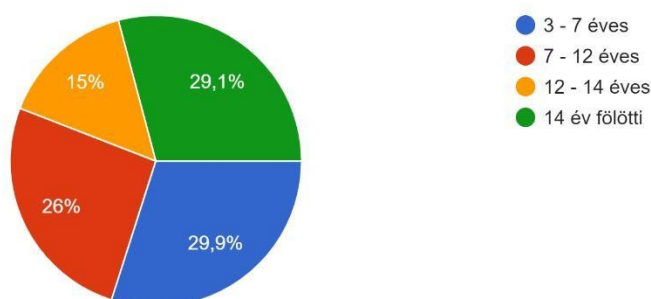
Csíkszentmihályi Mihály szerint, ha a gyermekek, a fiatalok túlnyomó részben virtuális kapcsolatokat élnek meg, akkor egy idő elteltével kikopik a szervezetükből az oxitocin, így a flow élményt, azt hogy jók valamiben azt is ritkábban élik meg, belső motivációjuk ezáltal csökken, súlyos esetben az emberi kapcsolatok sem érdeklik őket többet (Pécsi 2020).

3. A médianarratívák hatása a gyermekek mindennapi tanulási folyamataira

Kérdőíves kutatásommal azt vizsgáltam, hogy a tömegmédia narratíváit közvetítő digitális média, az újmédia társaságában eltöltött hosszabb idő következtében a digitális média által közvetített tartalmak, történetek hogyan jelennek meg énépítő narratívaként a gyermekek fejlődésében, illetve milyen hatással van a gyermek tanulási fázisaira a digitális médiával való tanulás, és ez hogyan hat a mindennapi formális-informális tanulási folyamataikra. A kérdőívre 127 válasz érkezett, 75,6%-ban nők, 24,4%-ban férfiak. A kutatás/felmérés anonim módon zajlott, személyes tudomásom szerint voltak olyan szülők, akik kétszer is kitöltötték, mivel két gyermekük is van.

Az Ön gyermekének kora:

127 válasz

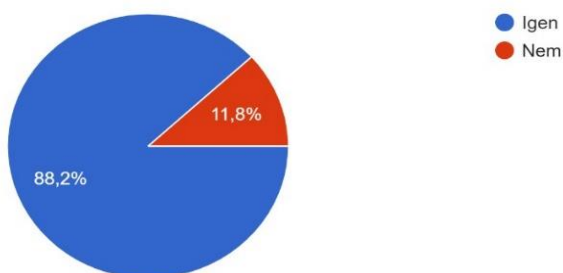


1. ábra: A válaszadók gyermekeinek életkora

Az 1. ábra azt mutatja meg, hogy a válaszadóknak milyen életkorú gyermekeik vannak. A legtöbb választ a 3-7 éves korosztályra kaptam (29,9%), ezt követték a 14 év fölöttiek (29,1%), Ezt a két korosztályt követte a 7-12 évesek (26%), és a 12-14 évesek (15%).

Szokott-e gyermeke telefont/ laptopot/ tabletet használni?

127 válasz

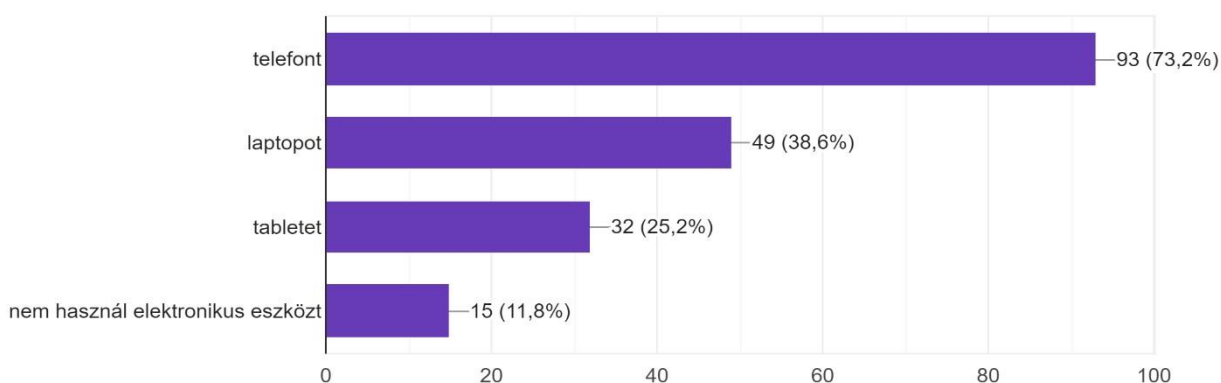


2. ábra: A gyermekek médiaeszköz használata

A gyermekek 88,2%-a használ, és 11,8%-uk nem használ digitális eszközt, ez látható a 2. ábrán. Ezek az adatok is szemléltetik az internet egyre nagyobb térnyerését. A felmérés eredményei többek között arra világítanak rá, hogy a legtöbb szülő telefonnal próbálja lekötni gyermeke figyelmét, ezt követi a laptop és a tablet használata. Szembeötlő a robbanásszerű növekedés, pl.: 1999-ben 248 millióról 2010 decemberére az internet már kétmilliárdos felhasználói körrel rendelkezett. Az ugrásszerű fejlődés egyrészt technológiai, másrészt a politikai tényezőknek köszönhető. A 90-es évek végére nyilvánvaló lett az új technológia nemzedékváltó, nemzedékformáló hatása (Molnár 2016).

Mit szokott gyermeke használni? (többet is be lehet jelölni)

127 válasz

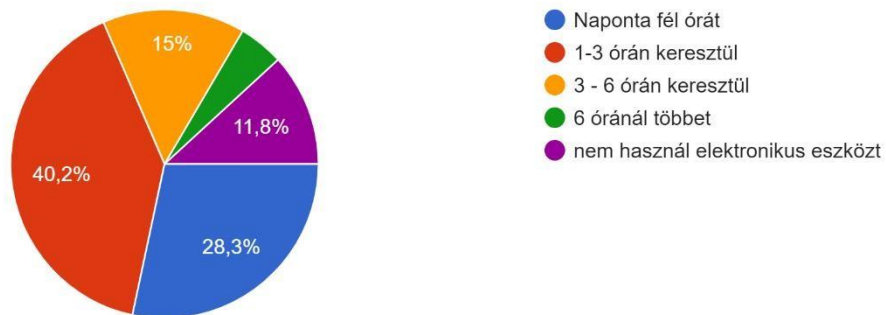


3. ábra: Médiaeszközök típusai

További fontos eredmények olvashatóak a 3. ábrán, amely szerint a megkérdezettek 73,2%-a engedi meg gyermekének, hogy telefont használjon. Ez igen magas szám, aminek oka lehet az is, hogy a telefon kis helyen is elfér és könnyen elővehető például egy várakozási szituációban is. A válaszadók 38,6%-a engedi gyermekének a laptop használatot, tablet 25,2%, 11,8%-uk egyáltalán nem használ elektronikus eszközt. Tehát egyértelműen kijelenthető, hogy a telefonhasználat a legelterjedtebb a gyermekek körében.

Ha igen, akkor ezt mennyi ideig teszi?

127 válasz

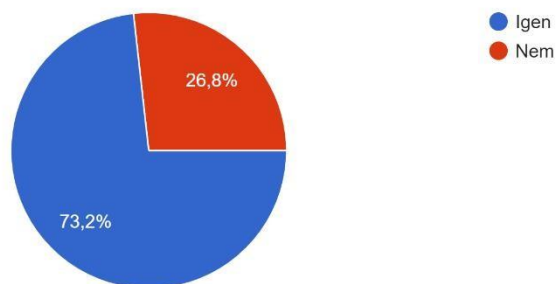


4. ábra: Médiaeszközzel eltöltött idő

A 4. ábrán látható, hogy a gyermekek mennyi időt töltenek a médiaeszközök előtt. Az időintervallum meghatározásánál a legtöbb válasz az 1-3 óráig tartó digitális médiahasználatra érkezett: 40,2%-kal, ezt követte a napi fél óra 28,3%-kal, majd a 3-6 órás idő 15%-kal, aztán a nem használ semmilyen digitális eszközt 11,8%-kal és a 6 óránál többet 4,7%-kal.

Felügyeli gyermeke médiahasználatát?

127 válasz

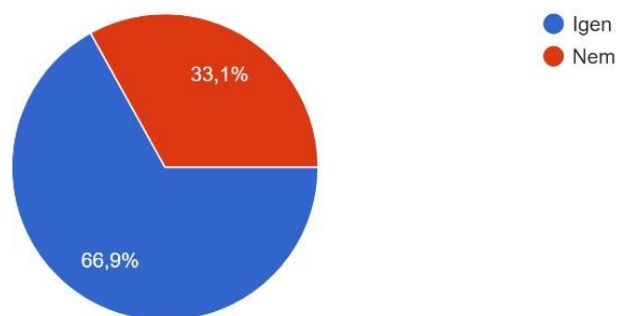


5. ábra: A médiahasználat felügyelete

Az 5. ábrából az derül ki, hogy a válaszadók 73,2%-a felügyeli gyermeke médiahasználatát, 50%-ban ezt saját jelenlétükkel teszik, 26, 8%-ban szűrő- vagy más programok segítségével (6. ábra)

Igényli-e gyermeke a médiatartalmakkal kapcsolatos beszélgetéseket?

127 válasz



6. ábra: A gyermekek igénye a médiatartalmakkal kapcsolatos beszélgetésekre

Ha igen, akkor ezt hogyan teszi?

110 válasz



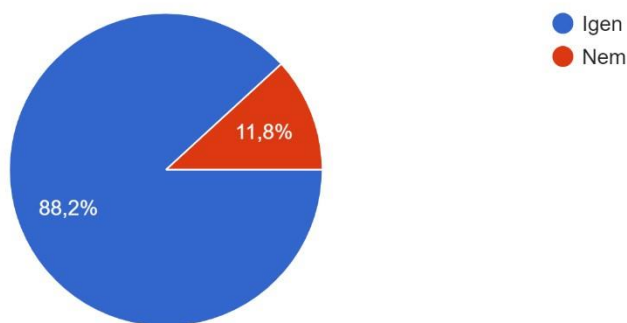
7. ábra: A médiahasználat korlátozása

Számos választ kaptam, arra a kérdésemre, hogy milyen módon ellenőrzik a gyermekek médiahasználatát a szülők: *Mind megmutatja mit néz/ Google szülői felügyelet app/ Korlátozva van az idő, ha lejár, kikapcsol a készülék/ Aktív odafigyelés.* A válaszokat bővebben a mellékletben jelenítem meg.

A megadott válaszokból látható, hogy a legtöbb szülő beszélgetéssel, vagy valamilyen szűrőprogram segítségével követi gyermeke médiahasználatát. A korlátozás több válaszban is

megjelenik. Olyan választ is érkezett, amely szerint megfigyeléssel próbálják kontrollálni a gyermekek eszközhasználatát.

Szokott-e a médiatartalmakról beszélgetni a gyermekével?
127 válasz



8. ábra: Tanítás a tudatos médiahasználatra

Kutatásom szempontjából tanulságosnak tartom azt a választ, hogy a megkérdezettek 88,2%-a beszélget gyermekével a médiatartalmakról. (8. ábra) A 6. ábra szerint a válaszadók 66,9%-a úgy véli, hogy a gyermeke igényli a médiatartalmakról való beszélgetéseket, 33,1%uk azonban nem gondolja ezt fontosnak, ami azért lehet elgondolkodtató tény, mert ha a szülők nem érzik fontosnak az ingergazdag világ adta folyamatos történések magyarázatát, akkor a gyermekek sem fognak tudni nyíltan kommunikálni az adott kérdésekről, problémákról, amik érik őket digitális létük során. Úgy vélem, a folyamatos kommunikáció elengedhetetlen a gyermekek egészséges fejlődése érdekében. Nem gondolja ezt másképpen egyik mélyinterjú alanyom, Kófiás Adrienn sem, aki két gyermek édesanyja, és úgy engedi mindkét fiát a digitális eszközökhöz, hogy folyamatosan figyeli őket, és elmagyarázza nekik a média által közvetített tartalmakat.

4. Személyes interjúk feldolgozása

4.1. Kófiás Adrienn interjú

Mint arra a bevezetőben is utaltam, három mélyinterjút készítettem a téma kapcsán. Első interjúmat egy két gyermekes családjával, Kófiás Adriennel, akinek határozott véleménye van a digitális eszközök használatáról, szerint a kérdés kettős, a digitális világnak van egy pozitív illetve egy negatív része. A legnagyobb probléma talán, hogy rohanó világunkban nehéz megtalálni az egyensúlyt a médiafogyasztás és a személyes kommunikáció között, aminek következtében sok szülő egyedül hagyja gyermekét a digitális média társaságában: „könnyebb „lepasszolni” a gyereket a Tv, telefon, tablet mellé, aminek akkor van meg a veszélye, amikor nem látod, hogy mit csinál a gyerek. Nem tudod, hogy most mihez nyúl, mit lát, vagy hogy éli meg az éppen látott tartalmat, szituációt. Úgy gondolom, hogy ha ott ül mellette a szülő, és kontrollálja őt, akkor a gyermek nagyon sokat tud ebből a helyzetből tanulni.”

A megkérdezett szülő szerint a mindennapi nevelés gyakorlatában a médiára hangolt gyermek figyelmét nehéz lekötni, mivel szerint sok esetben az apuka 10-12 órát dolgozik, a nagyszülők is dolgoznak, vagy felneveltek már egy pár gyermeket, nem biztos, hogy ezzel leterhelné őket. Amíg az anya otthon van, és kellő figyelmet fordít a gyermekekre addig könnyebb, de amint nőnek a gyerekek egyre nehezebb megtalálni az egyensúlyt, pl. az anya visszamegy esetleg dolgozni: *„Későbbiekben már ez annyi odafigyelést igényel, és tényleg annyira ki kell szűrni a szülőknek is azt az időt, amit a gyerekére tud fordítani, hogy valamilyen időben értelmes dolgokat csináljanak együtt”*. Ilyen például a házimunka: alapvető kisebb munkára be lehet fogni a gyerekeket; mosogatás, szárítógép be-kipakolása, mindenképpen olyan elfoglaltságot kell választani, ami a gyermeket érdekli, ehhez pedig sok idő és türelem szükséges.

A gyerekek énképre jelentős hatással lehet az a magatartás, amikor elkezdik magukat hasonlítani környezetükhöz, amire a digitalizáció még inkább ráerősít: *„Az a baj, hogy nagyon sok ideált látnak, amit talán követni szeretnének, nem csak kinézetben, hanem viselkedésben is. És szerintem ez nem annyira jó, annyira megtéveszti a gyermekeket, és annyira talán átváltanak, hogy hú ő így, lehet, hogy én is nő leszek és ezt szerintem nem jó így gyermekkorban.”*

A médiatudatosság feltételeit már gyermekkorban meg kell teremteni ehhez pedig elengedhetetlen a gyermekkel való folyamatos kommunikáció. Interjúalanyom kiemelte a család és a nevelő pedagógus közötti összhang fontosságát: *„Ha megvan a közös hang és a közös irány, akkor ugyanúgy viselkednek, tehát ugyanúgy nevelik a gyereket az óvodában is és az iskolában is és otthon is; akkor szerintem együtt közösen sokkal jobb irányba tudjuk vinni a gyerekeket, mint külön-külön.”* Ez azt jelenti, hogy a mindennapos történéseket, problémákat is megbeszélik, emellett a különböző programok; családi, szülői, fogadóórák mind- mind megerősítik ezt, esetleg baráti viszony is kialakulhat a felek között. A legfontosabb, hogy a szülő érezze, hogy bármikor fordulhat a pedagógushoz segítségért, tanácsért. Ezért is fontos, hogy a pedagógus helyén tudja kezelni a helyzetet és partnerként viselkedjen a szülőkkel.

4.2. Neumayer Réka interjú

Második interjúalanyom a közel 24 éves szakmai tapasztalattal rendelkező Neumayer Réka óvodapedagógus szerint a digitális eszközök használata már alapjában véve hatással van a gyermekek fejlődésére, mégpedig jobbra negatív módon. Elsődlegesen a gyermekek mozgására tért ki: *„Sokkal kevesebbet mozognak folyamatosan. A képernyőt nézik, ugyanaz a mozgássorozat van, ahogy az ujjukkal a billentyűzetet használják. Nagyon keveset kommunikálnak, hiszen a gépekkel nem kell, és most mindegy, hogy laptopról, tabletről vagy telefonról beszélünk. Ott nincs javítás csak folyamatos örömszerzés van”.* Emellett kiemelt problémaként jegyezte meg az alkalmazkodóképesség hiányát és a türelmetlenséget: *„és nincs meg az, ami a játék során tapasztalható, hogy valamit újra és újra megpróbálnak. Ha leborul egy építmény, akkor megpróbálják újra felépíteni. És sorolhatnánk még nagyon sok példát, azt gondolom, de hát ez ezeknél az eszközöknél nincs meg tehát ott nem kell gyakorolni, ott csak néz és ott vannak a színes képek, nem használják a fantáziájukat, hiszen eléjük van téve mindenféle színes villódzó kép, ami nagyon rossz irányba viszi a gyermekek fejlődését”*

Interjúalanyom szerint 5- 10 éve érzékelhető a problémaként a függőség kérdése. Ennyi idő elteltével kezdett el látványossá válni. Véleménye szerint azért nehéz kérdés ez, mert a szülők úgy vannak vele, hogy *„ha más gyermeke is csinálja, akkor az rendben van”.* A probléma gyökerének érzi, hogy a felnőtteknek sokkal kevesebb idejük van a gyermekekkel aktívan foglalkozni, mint régebben. Ez pedig adódik a mai felgyorsult világunkból is, a szülők sok esetben még otthon is dolgoznak, vezetik a háztartást, több munkahelyen is helyt állnak,

sokkal kevesebbet vannak együtt a családok, mint pár évtizeddel ezelőtt: „A gyerekeknek értelemszerűen könnyű azt mondani, hogy jó akkor ülj le tévézni,, ugye? Mint régen, most már ehhez csatlakozott a mindig elérhető telefon is, amíg én valamit csinálok addig játsszál rajta, tehát nagyon nehéz ezt koordinálni, de én azt gondolom, hogy azért ez megoldható.”

A megkérdezett pedagógus erős kötődést érzékel a média és a gyermek kapcsolatában. Az, hogy minden pillanatban elérhető bármi, amit csak szeretne azzal a gyermek türelme és a kitartása csorbul. Nagyon hamar ráhangolódnak a médiára: „Sokszor nincs is szükség a szülőre, mert ő majd beírja, rákattint a képre. Az óvodás korosztály még nem tud írni, de a képre rákattint ott sok mindent bead, és már viszi is a telefont, hogy akkor én ezt szeretném megrendelni,, ezzel szeretnék játszani, mert a csoporttársamtól én is hallottam, hogy ez milyen jó játék. Tehát ők erre nagyon hamar ráhangolódnak rossz értelemben, de azt nem tudják, hogy ez nekik jó vagy rossz, ha a szülő engedi, akkor ő ezt csinálni fogja.”

Ezekből adódik a késleltetés nehézsége durvább esetben ennek a részleges, vagy teljes hiánya. Nem kell várni a karácsonyra, húsvétra, születésnapra, névnapra, 3-4 napon belül mindent megkapnak, amit csak szeretnének. De nem csak az ajándékozásnál jelent ez különösebb problémát; a találkozók, a személyes kommunikáció száma is csökkenő tendenciát mutat: „Régen azért ez úgy működött, hogy ha én valakivel beszélgetni, találkozni szerettem volna, megvártuk, hogy elmegyünk a szülőkkel, vagy amikor nagyobbak voltunk, mi elbúcsúztunk az otthoniaktól. Lesétáltunk, találkoztunk hát, ha nem volt otthon, akkor mentem a legközelebb is. De most mi történik? Bekapcsolom a telefont, nyomok a hívás gombra, és már hallom a partnerem hangját. Azért azt valljuk be, egész más, amikor telefonon beszélgetsz valakivel, vagy amikor ott ül veled szemben és látod az arcát, látod a metakommunikációját, mire hogy reagál. Én kérdezek, te arra válaszolsz, vagy fordítva. A digitális eszközök ezeket nem fogják helyettünk megtenni, tehát ott a gyerek nincs, akivel beszélgessen, és megtanulja azt, hogy most én ilyet mondtam, akkor ez a reakció, mert ott nincs válasz rá.”

A fentiek hatására a metakommunikáció is lényegesen megváltozott. Neumayer Réka szerint a legszembetűnőbb, hogy a gyerekek nem tudják tartani a szemkontaktust, dőlni kell feléjük, hogy be tudják határolni, hogy hozzájuk beszélünk. Nincs lehetősége a gyermekeknek gyakorolni a nonverbális kommunikációt, ezért sok esetben nem értik a körülöttük zajló eseményeket, amelyekhez nem társul élő beszéd: „Én azt gondolom, hogy az a legrosszabb, hogy nem lehet az óvodásokkal úgy kommunikálni, mint régebben, nem látják tulajdonképpen,

hogy velük beszélgetünk. Tehát az, hogy te most tágra nyitottad a szemed, és most mérges vagy, vagy mosolyogsz és örülsz sokszor nem is látják, mert nem figyelnek rá.” Ebből is látható, hogy súlyos problémának számít a metakommunikáció hiánya, hiszen a gyerekek sokszor egymás között sem tudják úgy kifejezni érzelmeiket, ahogyan azt kellene, vagy ha kifejezik érzéseiket társaik nem biztos, hogy értik őket. Ez számos félreérthető szituációhoz vezethet, melyek konfliktusokba torkolhatnak. A megkérdezett pedagógus szerint összességében tehát komoly problémáról van szó, mégsem teszünk olyan mértékben ellene, hogy tényleg figyelemfelhívó legyen a szülők számára.

A kérdés ugyanakkor a tapasztalt pedagógus szerint kezelhető. Tagintézményvezetőként is fontosnak tartja, hogy az óvodában nem használnak sem telefont, sem tabletet, laptopot. Kivétel amikor mondjuk mesét hallgatnak, vagy moziznak, de ezek nem gyakoriak, alkalomadtán fordulnak csak elő (kb. félélévente): *„Az óvodában azért el lehet tölteni 8 órát úgy, hogy az ember nem használ digitális eszközt, mégis játszunk, mosolygunk, jól érezzük magunkat, együtt vagyunk tehát nekik ez egy jó kikapcsolódás a digitális közegből”*

A médiára hangolt gyermek figyelmét komoly feladat lekötni. A bonyolultságot a hosszú folyamat is jól mutatja. Az óvodába belépő kiscsoportosokat is nehéz elérni, nem tudnak mit kezdeni magukkal, hiába van opcionális számtalan játéklehetőség számukra. Ez azért lehetséges, mert a szülők nem tanítják meg őket játszani, rajzolni, hiszen otthon erre nincs igény. Nem játszanak kitartóan, az első néhány próbálkozást követően otthagyják a megkezdett tevékenységet, egészen addig, amíg rá nem jönnek, hogy ennek élvezeti értéke is van. A játéktevékenység akkor teljeseedik ki igazán, amikor kb. fél – háromnegyed órát ugyanazzal a játékkal töltenek, ekkor érkezik meg az a bizonyos öröm is, ami motivációt ad a gyermeknek: *„És akkor, amikor elérünk oda, hogy már hosszabban lehet velük beszélgetni és tényleg ránk figyelnek, és reagálnak az általunk mondottakra, akkor azt gondolom, hogy már helyén vagyunk, és akkor onnan lehet már továbbmenni.”*

Az interjúalany kijelentései is érzékeltetik, hogy a tervezett óvodai tevékenységeket is megnehezíti a személyes kommunikáció és a játék hiánya. Hiszen amíg a gyerek nem tanul meg játszani, addig fejleszteni sem tudják igazán az óvodai keretek között. Így az iskolaérettség is később következik be, ami egyre gyakoribb probléma napjainkban. A médiafüggőség tehát a gyermekek fejlődését akadályozza a legjobban.

Pedagógusként számtalan módszer kínálkozik a gyermekek motiválására. A legfontosabb talán az, hogy mi magunk is élvezzük az adott tevékenységet, mert csak akkor fogják példánkat követni, ha látják, hogy örömmel végezzük ezt a tevékenységet. Az óvodai mentorom szavaival élve: *„Elsődleges a példamutatás, mert ők másolnak. Ha azt látja, hogy én viccelődök, és jókat nevetek, akkor ő is velünk együtt fog nevetni.”*

Az énképre gyakorolt médiahatás jelentős, hiszen ebben az időszakban fejlődik akaratuk, énképünk is. Ha nincs visszacsatolás, visszajelzés, hogy mit nem illik, mit nem szabad, és nincs kontroll, akkor egy saját világban fog megragadni és olyan alapvető maximákat sem fog megérteni mint például, hogy ne bántsa a társát: *Nem tanulnak meg alkalmazkodni. Tehát azt gondolom, hogy megmaradnak a saját kis világukban, nem fejlődik ki a társas tudatuk, és ezzel együtt énképük sem. Hiszen nincs viszonyítási alapjuk, nincs mihez alkalmazkodni és viszonyulni, ha nincs visszajelzés.”*

Legsúlyosabb probléma, hogy ezek a tünetek már elég korán, az óvoda előtt is megjelenhetnek, és a mindennapi magatartásukban, döntéseikben is nyomot hagyhatnak: *„Semmi mást nem látunk, mint leülnek az asztalhoz és a szülő adja a kezébe a telefont, és amíg kijön az első fogás az étteremben addig nem a családi beszélgetése vagy a játékoké a főszerep.”* Pedig ilyenkor lehetne olvasni egy mesét a gyermeknek, vagy ha valaki nem szeret olvasni, akkor csak nézegetni, lapozgatni egy könyvet. Ilyenkor meg lehet kérdezni, hogy mit látnak az adott mesekönyvben, beszélgetést kell kezdeményezni, például, hogy milyen napja volt a gyermeknek, vagy azt elmesélni a szülőnek, hogy neki milyen napja volt. A beszélgetés kiemelt jelentőségű ezekben a szituációkban, hiszen a szókincs bővülés, esetleges beszédhibák, mint például a raccsolás, pöszeség kialakulásában is szerepet játszhat a kevés, vagy nem megfelelő élő kommunikáció.

Ugyanakkor a digitális eszközök fejlesztő hatásait sem lehet figyelmen kívül hagyni. Ha az adott mesét a gyermek nem egyedül nézi, hanem szülővel, akkor máris adott egy közösségi élmény. A fejlesztő játékok is jótékonyak a gyermekek számára, a baj, az az, hogy átlagban nem ezeket használják. Az internethasználatnak is lehetnek pozitív hatásai, hiszen minden megtalálható a világhálón, ebből kifolyólag kérdéseikre is könnyen találhatunk választ. Amihez, mondjuk, régen könyvek, háttéranyagok ismerete volt szükséges, az most napjainkban egy kattintással elérhető. Azonban az internet használatánál is fontos a folyamatos felnőttgyermek kommunikáció: *„Nagyon szeretem, ha olyat kérdeznek a gyerekek, amire nem tudom a választ,*

mert olyan jó nekik azt mondani, hogy ne haragudjatok nem tudom, de lehet, hogy holnapra megnézem ezt otthon, utánanézek, vagy gyere, leülünk, és megkeressük utána keresünk, és felolvasom neked, hogy akkor ez hogyan van. Hiszen a gyerek ebből azt is megtanulja, hogy én is hibázhatok, én se tudok mindent.”

A pedagógiai intézmény és a család szerepe egyaránt fontos a médiatudatosság kialakulásában. A médiatudatosság alapjait pedig Neumayer Réka szerint már az óvodában és általános iskolában meg kell teremteni: *„Én azt gondolom, hogy ugyanúgy be lehetne építeni osztályfőnöki órába, akár egy etika órán belül erről rendszeresen beszélgetni és megtanítani a gyerekeknek, hogy mi az az időintervallum, ami még egészséges és nem káros az óvodában. Nem nagyon tudunk mást tenni, minthogy a családokkal erről nagyon sokat beszélgetni akár a fogadóórák keretében.”*

Felnőttként fontos a következetesség és annak a figyelembe vétele, hogy a gyermekek másolnak. Folyamatosan figyelik környezetüket, és ennek során különböző viselkedésmintákat sajátítanak el. Első körben a szülők, nagyszülők majd az óvodapedagógus, dajka, pedagógiai asszisztens, a többi óvodai dolgozó viselkedését követik. Ha azt veszik észre, hogy a körülöttük lévőkhöz telefonoznak vagy tableteznek akkor ők is azt szeretnék csinálni. Ha ebben a szakaszban nem akadályozzuk meg ezt a folyamatot, akkor később annyira beépül a mindennapos tevékenységbe a médiahasználat, hogy már észre sem fogják venni. Ez az említett másolás a kisgyermekkorban a legjellemzőbb. Ez az az életkor, amikor még a magyarázatot nem értik meg, de a mutogatást igen. Neumayer Réka a család és az óvoda szerepét és annak összehangoltságát elengedhetetlennek tartja a siker szempontjából. Az óvoda kiegészíti a családból kapott mintákat, szokásokat: *„egy óvodának a legmeghatározóbb a család és az óvoda, és nem véletlenül tettem a családot előre, hiszen ez az első szocializációs közeg, amit mi pedagógusok kiegészítünk, ennek a kettőnek párhuzamban kell lennie, illetve egy irányba kell mutatnia és haladnia, mert egyébként nem fog működni.”*

Fontos kérdés lehet ugyanakkor a pedagógiával kapcsolatos ismeretanyag erőteljesen beépülése a pedagógusképzés gyakorlatába. Neumayer Réka szerint napjainkban elengedhetetlen lenne beépíteni a hallgatók tudásába ezeket az információkat, hiszen egyre gyakrabban előforduló problémáról van szó. Erre egy tantárgy, vagy egy modul kitűnő megoldás lenne.

A problémával kapcsolatban a szülők informálása megkerülhetetlen feladat, de az eddigieknél hatékonyabb, erőteljesebb tájékoztatás az óvodapedagógus szerint nem szükséges. Elmondása szerint, nem minden az ő feladatuk, elsődlegesen a szülőnek kell felismernie ezt a problémát. *„Ha a szülők nem ismerik fel ezt a problémát, vagy nem szeretnék vele foglalkozni, én teljesen mindegy, hogy mit hányszor mondok el nekik, ők ezt nem fogják meghallani, tehát erre ismét azt mondom, hogy a család az első szocializációs közeg neki kell erre koncentráltan figyelni, mi ezt ki tudjuk egészíteni, és ha segítséget kér, akkor nagyon szívesen adunk. Ha speciálisabb segítségre lenne szükség, arra ott a gyógypedagógus, óvodapszichológus, de a felismerés elsődlegesen a szülő feladata.”*

A probléma egyértelmű jele, amikor a gyerekek elmesélik a digitális élményeiket. Ez a jobbik eset. Sok esetben összemosódnak a valóságban megélt és a digitális világban szerzett tapasztalatok, ez megnehezítheti az adott probléma megértését. Van, hogy a szülő maga mondja el reggelente, hogy zavartabb lesz a gyermeke, mert valami olyat látott a televízióban, ami felkavarta lelkivilágát. Ilyenkor, azért több kérdés is felvetődhet. A megkérdezett pedagógus olyan történetet is mesélt, amikor a szülők otthagyták éjszaka a gyermeket a tv előtt, amíg ők aludtak, addig a gyermek korlátlanul hozzáférhetett mindenféle tartalomhoz: *„nem tudtuk elvenni tőle a telefont, vagy addig tévézett egyedül, amíg mi már elaludtunk és hogy lehetne, hogy kicsit jobban figyelték ma rá, mert ez miatt lehet, hogy egy kicsit máshogy fog a dolgokhoz állni.”* A kontroll hiánya súlyos probléma. Az interjúalanyom nem véletlenül javasolja azt, hogy semmiképpen sem szabad a médiát használó gyermek feletti kontrollt elvesztenie a felnőtteknek.

Az online játékok között is óriási különbség van, amíg vannak olyanok, amelyek erős fejlesztő hatással bírnak, addig akadnak olyanok is, amelyek inkább félelmet, agressziót generálnak. Előbb – utóbb viszont ezek a problémák kiderülnek, semmi sem marad rejtettlenül, ha máshol nem a délutáni alvásnál biztosan, hiszen a félelem akkor erősödik fel a legjobban, amikor védtelennek érezzük magunkat, az alvás egy tipikusan ilyen állapot. Ha kiderül, hogy melyik játék okozza a zaklatottságot azonnal le kell tiltani a gyermeket róla és más alternatívákkal kell tudni helyettesíteni.

Az egyre elterjedtebb digitális eszközök hatására egyenesen arányosan nő a problémás gyerekek száma. A már említett mozgás csökkenése súlyos problémákat szül, hiszen a mozgás felel minden egyes olyan agyi pálya működésért ami elengedhetetlen fontosságú az egészséges fejlődéshez és mindennapi élethez. Ennek hiányossága, elmaradása visszafordíthatatlan károkat

okoz a gyermekben „Értem itt azt, hogy nem véletlenül kell nekünk is sorban megtanulni mindent; kúszni, mászni, felülni, felállni, járni, futni. Ebben az esetben is azt szokták mondani, ha valamelyik fejlődési szakasz kimarad, akkor az a későbbiekben kihat, mivel a kisgyerekek már nem futnak, játszótereznek, nem másznak fára. Mindentől féltik a szülők őket, és persze egyszerűbb otthon lenni, mint hogy elmenjünk például a játszótérre.”

Ehhez még hozzájárul az elkényelmesedés is. Interjúalanyom megjegyezte, hogy akit sokat visznek autóval azoknak a mozgásuk is kevésbé fejlődik, a gyalogolás tehát jóval többet ér, mint az, amikor a szülők lakóhelyükön beültetik a gyermeket az autóba és sok esetben a csoportszobáig kézben viszik. Ez meglátszik például a lépcsőzéskor, amikor a gyermek egy idő után sem meri elengedni a felnőtt kezét vagy a korlátot.

A pedagógus szerint ebből fakad a következő probléma, ami egyre szembetűnőbb a gyermekek körében. Ha elmegyünk egy játszótérre, gyakran azt tapasztaljuk, hogy amíg a gyerekek együtt játszanak addig a szülők ülnek, és nyomkodják a telefonjukat, vagy telefonálnak; legrosszabb esetben egyáltalán nem figyelnek oda gyermekeikre. A közös megélés lenne a legfontosabb, hogy a szülő és a gyermek együtt élje át az élményeket, hiszen annyi felfedezésre váró dolog van körülöttünk pl.: egy közös mászókázás, csúszdázás, dolgokra való rácsodálkozás mind-mind építheti a szülő-gyermek kapcsolatot.

A már említett türelem is egyre jobban fogyatkozik a médiára hangolt gyermekeknél, ez pedig azt eredményezi, hogy egyre feszültebbek, idegesebbek lesznek, otthagyják a felnőtteket, társaikat, mindezt pedig nem azért teszik így, mert jobban érzik így magukat, hanem azért mert még nincs meg az a képességük amivel ki tudják magukat fejezni, nem tudják, hogy hogyan kell ilyenkor viselkedniük. Egyszóval mindenre kihat.

Jól észrevehető, ha többet foglalkoznak velük otthon, ez az egyértelműen érzékelhető már az óvodában is: „Ebből adódóan van, akivel órákat lehet játszani egy játékkal, és nem kell megtanítani játszani, hiszen otthon foglalkoznak vele..” Akikkel nem foglalkoznak otthon, azoknak lépésről lépésre mindent meg kell tanítani, az olyan alapvető dolgokat is, mint például, hogy hogyan kell figyelni csendben társaikra, hogyan üljenek szépen a széken, de az sem probléma, ha elvonul a gyermek egy mesekönyvvel a sarokba, szőnyegre, és önállóan találja fel magát saját kis fantázia világában. Akiknek nincsenek mesekönyvvel kapcsolatos otthoni élményeik, azok nem fognak odamenni az óvodában sem a könyvespolchoz.

A függőség egyértelmű jele lehet, amikor a gyermek telefont visz az óvodába. Ez Neumayer Réka szakmai pályája során is megtörtént már. Elmondása szerint ilyenkor a pedagógus gyakran nem is tud sokszor mit kezdeni a helyzettel: *„volt olyan, hogy jött egy kiscsoportos, aki tulajdonképpen tavasszal iratkozott be, majd szeptemberben jött az óvodába. Elmondtuk a szülőknek, hogy mit kell hozni: benti cipőt, törölközőt. A szülő türelmesen végig hallgatott, majd a végén hozzátette, hogy a gyermek ugye beviheti magával a telefonját is.”* Az ilyen esetekben empátiára, és kulturált megfogalmazásra kell törekednie egy pedagógusnak. Meg kell értetni a szülőkkel, hogy az óvodában nem megengedhető ez a megoldás, nincs rá lehetőség.

Neumayer Réka szerint van remény, a probléma kezelhető. Ami kivédhetetlen az az, hogy a mindennapjainkba teljesen begyűrűzött már a digitális technológia. A helyzetet azonban nem látja elveszítettnek, amíg az iskola és az óvoda *„nem adja be a derekát”*, és nem áll át erre a rendszerre. Azt sem tartja ugyanakkor elképzelhetetlennek, hogy 10 éven belül rajz mappa helyett táblagéppel járjanak a gyerekek óvodába; *„én azt gondolom, hogy addig talán nincs nagy baj, amíg erről sokat beszélünk, hátha a szülők is megértik a probléma lényegét.”*

4.3. Tóth Andrásné Gál Erika interjú

Utolsó interjúalanyom Tóth Andrásné Gál Erika 27 éves óvodapedagógus, aki pályakezdőnek mondható a szakmában. 2018-ban kezdte el a munkát a Kertvárosi Óvodában, de 2019 januárjában elment szülési szabadságra. Elmondása szerint az összes korcsoporttal dolgozott. 2018-ban kiscsoportban kezdett, majd 2023 októberétől nagycsoportban folytatta pedagógiai munkáját, jelenleg pedig középső csoportosokkal foglalkozik. A digitális eszközök használata Erika szerint egy bizonyos korig negatív hatással van a gyermekekre: *„az első pár évben 3 éves korig nagyon rossz hatással van az idegrendszerükre, tehát én semmiképpen nem ajánlanám, de minimálisan ha belefolyik az életükbe, az szerintem rendben van, mert a mai világban nem megoldható vagy hát nagyon-nagyon nehezen megoldható, hogy ezt mind ki tudjuk zárni és utána 3 éves kor után ez nagyon gyors és durva lenne a számukra, utána is csak fokozatosan építeném be a gyerekek életébe én otthon is próbálkozom vele, nehéz kiszűrni”* Erika mint szülő is megszólítva érezte magát a téma kapcsán. Elmondása szerint náluk nincs televízió, mesét szoktak vetíteni vagy laptopról nézik a gyermek tartalmakat.

Ezeket az említett tartalmakat az interjúalanyom általában ellenőrizni szokta mielőtt a gyermekei elé tárja. Fontosnak tartja, hogy a gyermekek életkoruknak megfelelő mesét lássanak, és idegrendszerüket ne sérüljön. Heti 2x2 óra hosszát nézhetnek digitális tartalmakat, a felmerült kérdéseket megbeszélik.

Erika erős kötődést érzékel a média és a mostani gyermekek kapcsolatában: *„nagyon sok gyermeknek ez a délutáni foglalkozása, tisztelet a kivételnek, de ez meglátszik a gyermekeken teljes mértékben, a beszédükön, sokkal árnyaltabb beszédük van, a viselkedésükön és a kreativitásukon, a fantáziájukon is. Ha megfigyeljük, sokkal színesebb repertoárral rendelkezik, akinek otthon az anyukája este mesél a tv helyett.”*

A kérdés ugyanakkor kezelhető pedagógiai szempontból; *„Én azt gondolom, hogy kevesebbet hozunk be az óvodába ebből, mi óvodapedagógusok sokkal többet próbálunk a bábozással, vagy az élőmesézéssel, élő szavas mesélésből adni számukra, és a szülői értekezleten kíséreljük meg a szülőket ez irányba terelgetni, példát mutatni nekik, és lehetőséget kínálni feléjük például fogadóórán megbeszélhetjük, hogy mi lehetne az a nevelési elv, ami alapján változhatna a hozzáállásuk.”* Az interjúalanyom ugyanakkor megérti, hogy van olyan pillanat, amikor nehéz a szülőknek, folyamatosan zsonganak otthon a gyerekek és kell egy kis pihenő a szülőknek, de ebből nem lehet rendszert csinálni, mert ez az ő hátrányuk lesz később.

A médiára hangolt gyermekek figyelmét mind pedagógusként, mind szülőként fontos lekötni: *„Régebben amikor mi kicsik voltunk akkor élénk raktak egy mesét akkor mi tátott szájjal néztük, most pont fordítva érzem, ha mesét rakunk eléjük egy ideig – óráig leköti őket, viszont egy idő után mozgolódnak. Na, most egy bábelőadásnál, vagy egy nagyon jól színesen előadott élőszavas mesénél tátott szájjal nézik, mert ritkán látnak ilyet és ha ez tényleg izgalmas számukra és nem egy monoton, unalmas előadás, hanem egy nagyon színes performance, akkor ezt a gyerekek sokkal jobban tudják élvezni.”*

A gyermekek énképére gyakorolt médiahatás jelentős. Interjúalanyom elmondása szerint vannak olyan mesék, amelyekben nagyon furán-természetellenesen beszélnek a mesehősök, a gyerekek pedig sok esetben egy az egyben átveszik ezt a stílust: *„ha megfigyeljük a gyerekek ezeket a furcsa hanglejtéseket és ezeket a szavakat használják és ez az ő személyiségfejlődésüket is nagyon rongálja”*

Éppen ezért fontos, hogy a médiatudatosság feltételei már gyermekkorban megteremtődjenek: *„szerintem bár nehéz de egy aranyközéputat kéne megtalálni azt amikor a gyerek nincs eltiltva, mert véleményem szerint ez sem jó, ha végig el van tiltva a média világától, mert akkor egyszer csak ez robbani fog, és az szerintem még rosszabb.”* A helyes irány megtalálásban a fiatal óvodapedagógus szerint is elengedhetetlen a szülő és az óvoda kapcsolata. *„Mindenképpen együttműködés szükséges a szülők és az óvodapedagógusok, nevelők részéről és fontos a nyílt kommunikáció, hogy ne legyenek hazugságok, félrebeszélések; hogy a pedagógus is tudjon róla, hogy otthon mi történik, miről beszélgetnek a szülők a gyermekkel.”* Fontos, hogy ez a kommunikáció oda-vissza történjen, a szülők is tudják, hogy mi történik az óvodában és az óvodában is tudják, hogy otthon mi történik. Ez csak ebben az esetben tud zökkenőmentesen működni. Az óvónő is segíthet az esetlegesen otthon nem megfelelően működő médiahasználat korrigálásában.

Gál Erika szerint indokolt lenne a médiapedagógiával kapcsolatos ismeretanyag beépülése a pedagógusképzés gyakorlatába: *„Én úgy gondolom, hogy nagyon fontos lenne, hiszen így a pedagógus képes lehet a média műveltség megteremtésére, és hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyermekek is rendeltetésszerűen használják a médiát és az IKT eszközöket.”* Első évben semmiképpen nincs rá szükség, inkább második, harmadik évben egy féléves tantárgy keretében lenne indokolt ennek az ismeretanyagnak a megjelenése. A szülők erőteljesebb informálását a problémával kapcsolatban nem látja indokoltnak, szerinte a mostani tájékoztatás elegendő. Az ennél intenzívebb, túl erőteljes közlés csak nagyobb szakadékot képezne a szülő és az óvodapedagógus között.

4.4. Mélyinterjúk összehasonlítása

Elsőkörben a pályakezdő és a tapasztaltabb óvodapedagógus hasonló illetve eltérő válaszait szeretném elemezve bemutatni. Míg Neumayer Réka szerint egyértelműen kijelenthető, hogy a digitális eszközök használata negatív hatással van a gyermekek fejlődésére, addig a fiatalabb óvodapedagógus véleménye, hogy 3 éves korig nagyon rossz hatással van idegrendszerükre, de a minimális használat belefér, sőt 3 éves kor után fokozatosan kellene beépíteni a digitális médiát a gyermekek életébe, a tiltást semmiképpen nem ajánlja. A rutinosabb óvodapedagógus a türelmetlenséget, az alkalmazkodóképesség hiányát, az elsődleges célként megjelenő örömszerzést, és a mozgás egyre jelentősebb csökkenését emelte ki. A mai felgyorsult világban

egyre kevesebbet foglalkoznak a szülők a gyerekekkel, ezért a digitális média egyfajta „*pótléknak*” is tekinthető. Amíg a szülők a második-harmadik munkahelyükön helyt állnak, vagy házimunkát végeznek, addig a gyermekek többsége televíziót néz, telefonozik, vagy tabletezik.

Mindkét pedagógus erős kapcsolatot érez a média és a gyermekek világát tekintve. Gál Erika szerint nagyon sok gyermeknek az előbb említettek a délutáni elfoglaltságaik; ez árnyaltabb beszédükön, viselkedésükön, kreativitásukon, fantáziájukon meg is látszik. Megérti a Neumayer Réka által is említett szülői leterheltséget, de a gyermeket helyezi előtérbe, elsődlegesen azt kell nézni, hogy ez a jövőben komoly problémákhoz vezethet, ha nem vesszük komolyan a kérdést kisgyermekkorban. Az ügy jelentősége egyre fokozódik, 5-10 éve jelentős. Ugyanakkor mindkét pedagógus megemlítette, hogy akikkel otthon foglalkoznak a szülők, azokon a gyermekeken ez meglátszik. Azzal pedig, hogy mindig minden elérhető, az említett türelmetlenség nyer egyre nagyobb teret, nem beszélve a megváltozott metakommunikációról, értelmezőkészség hanyatlásáról, nonverbális kommunikáció értelmezhetetlenségéről.

A kérdés mindkét óvodapedagógus szerint kezelhető pedagógiai szempontból. Neumayer Réka tagintézmény-igazgató szerint az óvodában már csak ezért sem használnak semmilyen digitális eszközt, csak akkor ha ez indokolt a napi menetrendben. (Kivételes esetekben például mesehallgatás, vetítés) Véleménye szerint mindenkinek képesnek kell lennie eltölteni 8 órát mindenféle digitális eszköz nélkül, kivételes esetnek számít például egy sürgős telefonhívás, de azt sem a csoportszobában bonyolítják le. Mindkét pedagógus szerint a közös játék, élő mesélés egy kitűnő lehetőség a digitális közegből való kikapcsolódásra. Gál Erika a példamutatást emelte ki pedagógiai szempontból; megkerülhetetlen feladat a szülők helyes informálása, segítése abban, hogy mi az a nevelési elv, amely segít. A már médiára hangolt gyermek figyelmét is le kell tudni kötni. A probléma jelentőségét mutatja Neumayer Réka szerint a már kiscsoportosoknál tapasztalt tehetetlenség, hogy a sok játék ellenére is sokszor csak „*tengneklengnek*” a csoportszobában. Ez azért van, mert a szülők nem tanítják meg a gyermekeket játszani, rajzolni, a megfelelő eszközhasználatra, mert otthon erre nincs igény, nem játszanak kitarotán, az első pár próbálkozást követően sikertelenség esetén abbahagyják az adott tevékenységet, addig a pontig, míg rá nem jönnek, hogy élvezeti értéke is van a játéknak. Ezért is bír a pedagógus motiváltsága és motiválása elengedhetetlen erővel. Gál Erika szerint pedagógusként és szülőként egyaránt fontos lekötni a gyermekek figyelmét. A túlzott

médiahasználat mindkét pedagógus szerint negatív hatással van a személyiségfejlődésre, énkép alakulására. A fiatalabb óvodapedagógus szerint az aranyközépút megtalálása lenne a legfontosabb, hiszen az sem jó, ha teljesen elzárjuk a gyerekeket a médiától, hiszen mindennapi életünk része. A tapasztaltabb óvodapedagógus szerint nem érdemes elmenni a pozitív, fejlesztő hatások mellett sem, a közös élményszerzés mindenképpen ilyen, hogy a gyermek a szülővel együtt élje át a tapasztalatokat. A gyermekek énképére gyakorolt médiahatás mindkét óvónő szerint jelentős hatású, mindkettőjük szerint a gyermekek beszédén látszik meg ez a legjobban, ez lehet egy meseszereplő utánzása; furcsa hanglejtések, szavak átvétele, de akár beszédhibákban; raccsolás, pöszeség kialakulásában is szerepet játszhatnak. A kérdés orvoslása, tehát nem mellőzhető, muszáj valamit tenni.

Azzal mindkét pedagógus egyetértett, hogy a médiatudatosság kialakulásában, illetve kialakításában elengedhetetlen szerepe van a család és az óvoda együttműködésének. A tapasztaltabb óvodapedagógus a szülőknek fogadóórák keretében, állandó kontaktolásában látja a megoldást, később amikor a gyermek már nagyobb, iskolás akkor pedig osztályfőnöki óra, etika óra keretében kellene rendszeresen beszélgetni a témáról. A pályakezdő óvodapedagógus is hasonló választ adott, a kommunikációnak, tehát oda-vissza kell történnie, a szülőnek is tudnia kell, hogy mi történik az óvodában és az óvónőnek is kell tudnia, hogy mi történik otthon a családban pl.: a már említett miért nyugós a gyerek másnap az óvodában, mert nem aludt jól, rosszat látott a tv-ben. A helyes médiahasználathoz, tehát a család és az óvoda közötti őszinteség, bizalom, és a példamutatás szükséges (hiszen a gyerekek állandóan másolnak, Neumayer Réka több kérdésemnél is megemlítette ezt). Párhuzamosan, egymást erősítve, egy irányba kell tartani, amit úgy lehet elérni, hogy az óvónő nem hangsúlyozza a témában való jártasságát; szaktudását, közvetlen hangnemben, bizalommal teli légkörben kell tájékoztatni a szülőt, így nagyobb az esély arra, hogy elfogadja a segítséget. A legfontosabb, hogy tudomásul vegyék és tiszteletben tartsák a pedagógusok, hogy az első szocializációs közeg a család, ezt semmilyen módon nem lehet felülmúlni, hiszen a gyermek tényleges első szocializációs közegéről van szó, ahová születik, ahol kezd megismerkedni a világgal majd ezt követi a bölcsőde – óvoda, ahol már a kis társakkal a szülőkön kívüli más felnőttekkel is kapcsolatba lépnek pl.: óvónők, dajkák, pedagógiai asszisztensek.

Mindkét óvodapedagógus egyetértett abban is, hogy be kellene építeni a médiapedagógiával kapcsolatos ismeretanyagot a pedagógusképzés gyakorlatába, hiszen a

jelenlegi oktatásban részt vevő hallgatóknak már biztosan kell foglalkozniuk a témával, sajnos egyre inkább probléma szinten. Erre egy külön tantárgy vagy egy modul lenne a legmegfelelőbb. A fiatal óvodapedagógus kiemelte a média és az IKT eszközök rendeltetésszerű használatát, aminek elérése az egyik legfontosabb cél. A problémával kapcsolatban a szülők erőteljesebb tájékoztatását egyik pedagógus sem tartja indokoltnak. Míg a rutinosabb óvónő a család, mint első szocializációs közeg szerepét hangsúlyozta, mondván, amíg a szülő nem ismeri fel, nem foglalkozik probléma szintjén a témával, addig teljesen hatástalannak véli az óvodapedagógus erőfeszítéseit. Speciálisabb helyzetben; gyógypedagógus, óvodapszichológus segít a gyermekeken. A pályakezdő pedagógus szerint is elég a jelenlegi tájékoztatás, az ennél erőteljesebb közlés csak nagyobb szakadékot képez a szülő és a nevelő között, aminek éppen az elkerülése lenne a cél.

A megkérdezett édesanya válaszai erős hasonlatosságot mutatnak az óvodapedagógusok feleleteihez. A digitális világ napjainkban már megkerülhetetlen a kisgyermekek életében, és már igen korán találkozhatnak digitális tartalmakkal. Kófiás Adrienn szerint egy pozitív és egy negatív oldala is van ennek a jelenségnek. Mindkét részét meg kell vizsgálni, nem lehet csak az egyik szemszögből szemlélni a témát. Megint csak a mennyiségi kérdés került előtérbe, a rohanó világ, a korlátozás szükségességét vonja maga után. A digitális tartalmak fogyasztásakor a fejlődő gyermeki agynak szüksége van az ok-okozati állandó magyarázatokra, így a szülő jelenléte elengedhetetlen fontossággal bír. Nem szülői felügyeletre, nem tiltásokra van szükség, hanem a magyarázatra, ami a megértést, kirívó esetben a megnyugvást szolgálja. A mindennapi nevelés gyakorlatában az interjúalanyom szerint is nehéz lekötni a gyermek figyelmét, amit a szülők elfoglaltságával, a gyakran 10-12 órányi munkával eltöltött idejével magyaráz, ahogy másik interjúalanyom, Neumayer Réka is a több munkahelyet, illetve a munkahelyről hazavitt teendők ellátását emelte ki problémaként. Ebből is látszik, hogy napjainkban a jólét, nem feltétlenül egyelő a jólléttel, az angol „*well-being*” fogalom magyar megfelelőjével. Hiszen a sok és kemény munkától nem biztos, hogy a gyermekek és a szülők is jobban fognak élni, ha a mentális részét nézzük a dolgoknak. A legalapvetőbb házimunkákban való közös részvétel például kitűnő lehetőség a minőségi idő eltöltésére. Médiatudatosság elengedhetetlen feltétele a megkérdezett szülő szerint is a család és a pedagógus összhangja: *„Ha megvan a közös hang a közös irány, akkor ugyanúgy neveljük a gyermekeket, szerintem együtt közösen sokkal jobb irányba tudjuk vinni a gyermeket, mintha esetleg nem megfelelő a kapcsolatunk, vagy más nézeteket vallunk.”* A megkérdezett szülő, ezen a ponton külön is kiemelte a mindennapos

történekekről való folyamatos kommunikációt, ami jó esetben folyamatosan erősíti a szülő és a pedagógus közötti bizalmat, s megemlíttette az esetleges baráti viszony kialakulását is: „*A legfontosabb, hogy a szülő azt érezze, hogy bármikor fordulhat segítségért, tanácsért.*” Ez az álláspont összhangban van a megkérdezett pedagógus, Neumayer Réka véleményével is, aki egyértelműen megfogalmazta, hogyha a szülő felismeri a problémát és nyitott a kommunikációra, akkor ők, a pedagógusok kétségkívül tudnak segíteni.

Az interjúk összehasonlításakor arra a megállapításra jutottam, hogy a megkérdezettek szinte teljes mértékig ugyanazon az állásponton vannak a fontosabb kérdések megítélésében. Akadt ugyan némi eltérés a válaszokban, de ezek inkább megfogalmazásbeli differenciák. A lényeges problémákat illetően egyértelműen hasonló válaszok születtek, ami jelzi, hogy a pedagógusok és szülők igen hasonlóan ítélik meg a helyzet komolyságát, a probléma gyökereit és az orvoslásával kapcsolatos lehetséges megoldásokat.

4.5. Mélyinterjúk és a kérdőív összehasonlítása

Összességében tehát megállapítható, hogy a kérdőív és a mélyinterjúk egymást erősítő eredményekre hívják fel a figyelmet. Mind a megkérdezett interjúalanyok, mind a kérdőíves kutatás megerősítették, hogy proaktív pedagógiai stratégiákra és magatartásra van szükség, hiszen az eredmény egyértelműen igazolta azt a feltevésemet, miszerint a gyermekek ténylegesen sok időt töltenek a tömegmédia társaságában. A vizsgált korosztályt az óvodáskorú gyermekek jelentették, esetükben a megkérdezett szülő és a kérdőíves felmérés (a megkérdezettek 73 %-a) is a mobiltelefont jelölte meg leggyakrabban használt digitális eszközként.

A szülővel készített interjú és a kérdőíves vizsgálat abban is megerősítették egymást, hogy a válaszok szerint a szülők beszélgetéssel, illetve aktív figyelemmel, magyarázattal kísérik a gyermekek médiahasználatát. Ez a kérdőíves kutatásban 88,2%-os arányt jelent. Természetesen vannak kivételek; akad olyan szülő például, aki szűrőprogramot használ. A „korlátozás” szó több válaszban is szerepel, amiből az is látszik, hogy a kisgyermekes szülőknek fontos feladata lenne, hogy kontrollálják gyermekük médiahasználatát. Ami pozitív, hogy ez legalább már felismerés szintjén jelen van. Sokan hivatkoznak rizikó faktorként a rohanó világra, és értenek egyet azzal a ténnyel, hogy mindenhová rohanunk, kapkodunk, mindent gyorsan akarunk csinálni. Holott az egészségesen fejlődő szervezet, főleg gyermekkorban nem erre van kitalálva.

5. Szakirodalom és saját empirikus kutatás

Mint arra szakirodalmi forrásaim elemzésekor rámutattam, az egyén közösségi szerepeit és kötődéseit más közösségekben játszott szerepei és kötődései alapján értelmezi, azonosságtudata sajátos többrétegű, hálózati identitás határozza meg. Az énkép fejlődésére, a tudatos odafigyelés tehát nem utolsó szempont. Köztudott, hogy narratívákat megjelenítő képekben kommunikálunk életünk során, a helyes és a helytelen cselekedetek is ilyen képekben rendeződnek el tudatunkban. A média erre még inkább ráerősít, ami miatt fontos, hogy az óvodáskorú gyermekeket identitásukat megerősítő képi hatások ériék, hiszen ebben az életkorban fejlődik legjobban az énkép. Ahogy Lakoff és Narayanan is fogalmaz ezek a narratívák azért fontosak, mert lehetővé teszik, hogy értelmesen működjünk a világban (LakoffNarayanan 2010). Tóthné Gál Erika interjúalanyom szerint is jelentős a gyermekek énképre gyakorolt médiahatás. Ezért is fontos, hogy olyan mesét nézzenek, amelyek életkoruknak megfelelő, nem tartalmaz agresszivitást. A már említett mesékből ismeretes hősök is gyakran természetellenesen beszélnek, ezt a gyermekek átveszik és ez nyilvánvalóan negatívan hat személyiségfejlődésükre is. Pedagógus interjúalanyom, Neumayer Réka szerint ebben az időszakban fejlődik akaratuk is, tehát a visszacsatolás is elengedhetetlen mind a szülők, mind pedig a pedagógusok részéről. Az alkalmazkodóképesség, a másokhoz való alkalmazkodás, a társas tudat mind fontos szerepet játszik az ember életében. A tömegkommunikációs tartalmakat közvetítő digitális eszközök ezt nemhogy elősegítik, hanem még hátráltatják is, hiszen a gépekhez nem kell úgy alkalmazkodni, beszélni mint egy élőlényhez. Ezért is tekinthetik kutatók a most felnövekvő generációkat magányosabbaknak, mint a korábbiakat. Gyermekkorban emiatt fontos szűrni a médiatartalmakat, a nagyszámú információ közül ki kell tudni válogatni a hasznosakat, aminek feltétele a tudatos médiafogyasztás alapjainak megteremtése. A médiatudatosság megalapozásában a megfelelő szülői magatartás is fontos szerepet játszik; a szülőknek kell megtenniük az első lépést, hogy gyermekeik is kövessék a példájukat, mert a gyermekek később azokat a médiumokat fogják majd keresni, melyek keretnarratívái összehangolhatók saját, korai tapasztalataikból származó autobiografikus narratíváikkal (Szécsi, 2023).

A gyermekkor nem megfelelő médiahasználathoz köthető „eltűnése” nem újkéletű jelenség. Marie Winn szerint az elektronikus média gyökeresen megváltoztatta a nevelési szokásokat, az elektronikus médiumok mindinkább nevelési funkciót látnak el.(Winn, 1990)

Winn feltevése napjainkban kétségtelenül igaznak bizonyul, amire rávilágítottak empirikus kutatásaim is. A szülők sietették a gyerekeket, hogy minél előbb felnőjenek, pedig hagyni kellene őket gyereknek maradni. Winn szerint a média beavatja a gyerekeket a felnőttek titkaiba, ami az erőszakban és a szexualításban csúcsosodik ki. Marie Winn 90-es években írt könyvének sorai napjainkban még inkább aktuálissá válnak. Azzal, hogy a gyermekek közel kerülnek a médiához nem marad előttük titok, szégyenérzetük is megszűnik. A felnőttekre jellemző rohanás a gyermekeknél is megjelenik; egyre kevesebb idő jut a játékra, a közös időtöltésből fakadó élményszerzésre. David Elkind fejlődépszichológus szerint napjaink társadalma siettetett és siető, a „hajszolt gyerekek” alig különböznek a felnőttektől. (Elkind, 2016)

A legjobb módszer, tehát strukturáltan idő (Payne, 2013) Payne a lassítást és az egyszerűsítést tartja fontosnak, és határozottan kijelenti, hogy az óvodáskor végéig nincs helye a médianak a gyerekek életében (Payne, 2013). Payne teljes mértékig korlátozná a gyermekek szülői kontroll hiányában megvalósuló médiafogyasztását. Ennél valamelyest megengedőbb lenne például az általam megkérdezett pályakezdő óvónő, aki szerint minimális szinten nincs gond a médiahasználattal: „a mai világban nem megoldható, vagy nagyon-nagyon nehezen megoldható, hogy a médiát ki tudjuk zárni a gyermek életéből.” Azonban ebben az esetben is fontos a már említett kontroll, ellenőrzés. A gyermekek korának megfelelő tartalmakat, meséket kell választani; összességében a szakirodalmi elemzés és az empirikus kutatás szerint is a hangsúly a kontrollon és a mértékletességen van, amit egyértelműen a szülő határoz meg. Visszatérve a 3 éves kor alatti digitális tartalomfogyasztásra, ez azért is veszélyes, mert nincs kialakult személyisége a gyerekeknek. Ez az az időszak, amikor a gyermekek megtanulják az alapvető szükségleteiket kielégíteni pl.: enni, inni, illetve járni, kommunikálni, mosolyogni is.

Erre utalt egyik interjúalanyom, Neumayer Réka is hangsúlyozva, hogy a sok elektronikus eszköz használatától a gyermekek sokszor nehezen vagy egyáltalán nem ismerik fel az alapérzelmeiket: „*Én azt gondolom, hogy az a legrosszabb, hogy nem lehet az óvodásokkal kommunikálni, mint régebben, nem látják, hogy velük beszélgetünk, tehát az, hogy most tágra nyitod a szemed és mérges vagy, vagy mosolyogsz, örülsz sokszor nem is látják, mert nem figyelnek rá.*” Ez a metakommunikációs hiány nem csak a felnőttek meg nem értését vonja maga után, de a gyermekek egymást sem értik meg, érzelmeiket sem tudják kifejezni. Például ha egy gyermek egy adott szituációban nem látja, hogy fájdalmat okoz társának, akkor továbbra

is folytatni fogja az adott tevékenységet, ez pedig konfliktusba torkolhat, súlyos esetben a gyermekek nemcsak mentálisan, hanem fizikálisan is sérülnek.

A Pécsi Rita neveléskutató által végzett kutatások és Neumayer Rékától kapott válaszok között a fenti megfontolások jegyében sok egyezést találtam. Köztudott, hogy az agy gyermekkorban fejlődik a legintenzívebben, ehhez pedig elengedhetetlenek a valós tapasztalatok, élmények. A szemkontaktus hiányával elveszik a kötődés is, ezzel pedig még több terület sérül, már gyermekkorban. A stressztűrőképesség sem alapozódik meg (Pécsi, 2020). A stressztűrőképességhez kapcsolódik a tapasztaltabb óvodapedagógus, Neumayer Réka interjúalanyom által említett alkalmazkodóképesség is: „Nem tanulnak meg alkalmazkodni, tehát azt gondolom, hogy megmaradnak saját kis világukban, nem fejlődik ki társas tudatuk, és ezzel együtt énképük sem. Hiszen nincs viszonyítási alapjuk, nincs mihez alkalmazkodni és viszonyulni, ha nincsen visszajelzés.”

A kutatási eredmények összegzésekor célszerű a médiafüggőség problémájára is kitérni. A médiafüggőség ugyanis létező jelenség, ha úgy tetszik, egyfajta mentális betegség. Hallani olyan kísérletekről, amelyek során az égési sérülteket morfium helyett virtuális játékokkal gyógyították. Ezt azért fontos megjegyezni, mert a komoly fájdalomcsillapító hatás mögött alattomos függőség tud kialakulni. A digitális játékot használók a folyamatos ingerlés miatt egyre túlterheltebbek lettek, ezáltal egyre nagyobb gát épült az inger és az örömezés közé (Pécsi 2020). Ez azért jelent problémát, mert így egyre több digitális eszközhasználatra van szüksége az emberi agynak az örömezés eléréséhez. Így belekerül egyfajta spirálba, ami függőséghez vezet. A függőségnek többféle szintje létezik, de ezekre most nem térünk ki. Egyik interjúalanyom, Neumayer Réka úgy véli, hogy a függőség egyértelmű jele, amikor a gyermek telefont visz az óvodába, ez a 23 éves szakmában eltöltött éve alatt nála is megtörtént. Elmondása szerint ilyenkor pedagógusként sokszor nehéz mit kezdeni a helyzettel: „*volt olyan, hogy jött egy kiscsoportos, aki tulajdonképpen tavasszal iratkozott be, majd szeptemberben jött az óvodába. Elmondtuk a szülőnek, hogy mit kell hozni: benti cipőt, törölközőt. A szülő türelmesen végig hallgatott majd a végén hozzátette, hogy a gyermek ugye beviheti a telefonját is.*” Réka szerint ilyenkor a pedagógus részéről empátiára, kulturált megfogalmazásra van szükség. Meg kell értetni a szülővel, hogy az óvodában erre nincs lehetőség. A médiafüggőség egyik biztos jele az, amikor a gyermek nem tud elszakadni az elektronikus kütyütől. Az óvodában nincsen semmilyen IKT használat, csak és kizárólag kivételes esetben, mondjuk,

hogy ha mesedélután van, vagy zenét hallgatnak egy foglalkozáshoz, de ezen kívül csak az „offline” világ létezik, valós játékokkal, valós tapasztalatokkal, és valós emberekkel.

A túlzott médiahasználatnak számos negatív hatása van már egészen kisgyermekkorától kezdve kialakulhat, illetve megjelenhet például digitális demencia, digitális autizmus, képéheség, beszédfejlődés visszamaradása, viselkedészavar, figyelemzavar, hiperaktivitás, testérzékelés megszűnése. Az ADHD az elmúlt 30 évben megnyolcsorozódott, a probléma tehát sürgetőbb, mint valaha (Pécsi, 2020). Pécsi által is említett testérzékelés megszűnése, illetve az egyéb mozgásszervi problémák kialakulása ténylegesen előtérbe kerülnek a digitális eszközök túlzott használatától. A gyerekek egyfajta transzállapotba kerülnek, teljesen rátapadnak az eszközökre, ennek pedig az lesz a következménye, amit Neumayer Réka is megemlített: *„nem véletlenül kell nekünk is sorban megtanulni mindent; kúszni, mászni, felülni, felállni, járni, futni. Ebben az esetben is azt szokták mondani, ha valamelyik fejlődési szakasz kimarad, akkor az a későbbiekben is kihat, mivel a kisgyerekek már nem futnak, játszótereznek, nem másznak fára.”* A szülők többsége túlfélti gyermekét, ami a gyermekek hátrányára mintsem előnyükre válik. Egész egyszerű változtatásokkal is sokat tudunk segíteni a gyermekek mozgásfejlődésén, ami akár a túlzott médiahasználatától is kialakulhat. Ilyen módszer ha például a szülő autóhasználat helyett a gyaloglást választja az óvodába jutás eszközeként.

A gyermek legfontosabb tevékenysége a játék. Vekerdy szerint, amit a képernyőn érzékel az csak a felszín, intellektuális izgalmat okoz, elmélyültséget azonban nem, ez végső soron érdektelenséghez is vezethet (Vekerdy 2011). Ezt az érdektelenséget a tapasztaltabb óvodapedagógus interjúalanyom is hangsúlyozta, amikor arra utalt, hogy sok gyermeket meg kell tanítaniuk játszani. Az óvodába belépő kiscsoportosokat nehéz elérni, sokszor a kicsik nem tudják, hogy mit kezdjenek magukkal, hiába kínálgatik számos játéklehetőség számukra. Az óvodai tapasztalat azt mutatja, hogy a gyermekek nem játszanak kitartóan a megkezdett játéktevékenységet sikertelenség esetén otthagyják és bele kezdenek valami másba. Éppen ezért elengedhetetlen fontosságú a pedagógusoktól kapott motiváció, hiszen a megerősítés nélkül biztosan kevesebb gyermek fejezi be a megkezdett játéktevékenységet.

Egy hallott mese egészen máshogy hat az idegrendszerre, mint egy látott. Ezért az állókép, diafilm ideális lehet a gyermekek fejlődésének. Ezt a pályakezdő óvónő is megerősítette, szülőként ő is vetít gyermekeinek diafilmet. Óvónőként pedig azt tanácsolja a szülőknek, hogy

bábozzanak, élőmesézzenek, mert ezek a tevékenységek pozitívan hatnak a gyermekek fejlődésére.

Az óvodában megszerzett tapasztalatokra épít az iskola, az óvónők különböző énekes, mozgásos, vizuális foglalkozások keretében játékos módon sajátíttatják el a gyermekekkel. Pintér Mariann kutatása szerint a mostani alfa generáció már másfél éves kora előtt megismerkedik a digitális eszközökkel, a kutatás végén kiderült, hogy a túl korán digitális médiát használó gyermekek hátrányból indultak az iskolában, hiszen azok a társaik, akik hagyományos játékkal játszottak fejlődtek például motoros képességeik (Pintér, 2016). Félig tévhitnek számít tehát az az elgondolás is, hogy a digitális eszközök fejlesztő hatásúak. Azért csak félig, mert ez a kutatás egyértelműen bebizonyította, hogy a szem – kéz koordináció ekkor is tud fejlődni, de még így is több a negatívum: koncentráció csökkenése, extrém módon megnövekszik az azonnali inger-válasz reakció igénye. A szülőként megkérdezett interjúalanyom is úgy véli, hogy ha a szülő a gyermeket felügyeli, és mellette történik a médiahasználat, akkor a gyermek ebből tud profitálni, A megkérdezett óvodapedagógusokhoz hasonlóan kiemelte a közös élményszerzést.

Ezen a ponton érdemes rávilágítani arra, hogy kitűnő, a médiafüggőség megelőzését szolgáló kezdeményezések léteznek a hazai óvodapedagógiai gyakorlatban is. Ilyen például a Pécsi Kertvárosi Óvoda Testvérvárosok terei Óvodájában a „*Felkarolda*” nevű program, amely az óvodáskorú gyermekek szülei segítésére lett létrehozva, 2-3 havonta kerül megrendezésre, egy óvónők által kidolgozott segédanyag, kiskönyv alapján. A következő oldalon látható képek ebből a kiadványból vannak példaként kifotózva. Neumayer Réka a Kertvárosi Óvoda tagintézmény-igazgatója úgy véli, hogyha ez náluk is beválik, akkor a többi 7 tagóvoda számára is továbbadják a programot. A *Felkarolda* korcsoportonként van felépítve; kis-, közép, és nagycsoportra bontva. A játékok, melyeket felkínálnak az óvónők nem szükséges hozzájuk különleges anyagi háttér, otthon közösen könnyedén elkészíthetők a gyerekekkel. Az óvónők mindent elmondanak a szülőknek például, hogy melyik játéknak pontosan mi a szabálya és hogy milyen területeket fejlesztenek. A program egy pályázat keretében valósul meg, melyre 3 év áll rendelkezésre. Cél a minőségi időtöltés, együtt játszás a szülőkkel.

Ez a kezdeményezés is azt mutatja, hogy fontosak a hagyományos játékok, hiszen azok által tud a gyermek igazán fejlődni. A minőségi együtt töltött idő a szülőkkel is nagy jelentőséggel bír, sajnos napjainkban a már említett rohanó világban ez sok esetben háttérbe szorul. Véleményem

szerint a médiafüggőség visszaszorítására kiváló lehetőség, hiszen amíg a szülők és a gyermekek ezekkel az említett kézzel készíthető játékokkal játszanak, nem használják a digitális médiát és egymásra figyelnek.



6. Konklúzió

Mint arra dolgozatomban próbáltam rávilágítani, a tömegmédia története már kisgyermekkorban befolyásolja az énépítő, identitásformáló narratívákat. Első hipotézisemet megfelelően igazolták kutatásaim. Eszerint a tömegmédia narratíváit közvetítő digitális média, az újmédia társaságában szülői felügyelet nélkül eltöltött hosszabb időtartam következtében a média által közvetített tartalmak, történetek énépítő narratívaként jelennek meg a gyermekek fejlődésében, befolyásolja énképüket, és a médiát tekintik elsődleges énkép-identitásformáló tényezőnek.

Második feltevés, miszerint az információs- továbbítási technikák úgy gyakorolnak erőteljes hatást a gyermekek tanulási folyamataira, hogy egyesítik az informális és a formális tanulási környezetet, ugyancsak igazolást nyert a szakirodalmi elemzéseim révén. A sajátos tanulási formák már kisgyermekkortól megjelenhetnek a digitális kultúrában, megfelelő pedagógia módszerek alkalmazásával integrálhatóak a formális nevelés és tanítás mindennapi gyakorlatába, ennek sikeressége pedig a megfelelő módszer és a mértékletesség függvénye.

A harmadik hipotézisemet, miszerint a médiapedagógiával kapcsolatos ismeretanyagnak meghatározóvá kell válnia a pedagógusképzés gyakorlatában, ugyancsak igazolták elméleti és empirikus kutatásaim. A jövő pedagógusai számára ilyen módon válhat ugyanis világossá, hogy a médiahasználat számos kiaknázható lehetőséget hordoz magában az oktatás és a nevelés szempontjából, a megfelelő módszer kiválasztása és alkalmazása és megvalósítása rajtunk áll. A médiapedagógiát oktatni kell a pedagógusképzés valamennyi területén önálló kurzusok, vagy akár modulok keretein belül.

A digitális világ napjainkban már megkerülhetetlen eleme a kisgyermekek életének; igen korán találkozhatnak a digitális tartalmakkal, s rajtunk pedagógusokon, szülőkön múlik, hogy milyen tartalmak, médianarratívák formálják énképüket, identitástudatukat, a hagyományról és értékekről alkotott fogalmukat. A média hatásait jól ismerő pedagógusoknak és szülőknek kell megszabni a határokat, mit, miért, és mennyit engedünk a gyermekeknek. A szakirodalom elemzése és az empirikus kutatás eredményeként arra a felismerésre jutottam, hogy a hangsúly a kontrollon és a mértékletességen van. A pedagógusoknak és a szülőknek egymással összefogva kell megteremteniük a gyermekek esetében a médiatudatosság feltételeit. A médiára hangolt gyermek figyelmét megfelelő pedagógiai módszerek alkalmazásával le lehet kötni, de

ehhez a pedagógusoknak és szülőknek egyaránt rá kell hangolódniuk a digitális kultúrában születő új tanulási, megismerési formákra és az ezekre épülő tanítási, nevelési módszertani elvekre. Így nevelhetünk olyan polgárokat a gyermekekből, akik nem bolyonganak az újmédia információ-labirintusában, hanem valódi otthonra lelnek a „*globális faluként*” működő új világban (McLuhan 2011).

Irodalomjegyzék

Béres István & Korpovics Márta (2011): *Média – kultúra – gyermekek*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.

https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/media_kultura_gyermekek/index.html (Letöltve: 2024.01.12)

Buckingham, David (2002): *A gyermekkor halála után. Felnőni az elektronikus média világában*. Budapest, Helikon.

Byron Reeves, Clifford Nass (1996): *The Media Equation*

Carl Honore (2004) : *In Praise of Slow: How a Worldwide Movement Is Challenging the Cult of Speed*

Daniel Dayan, Elihu Katz (1992): *Media Events – The Live Broadcasting of History*. Harvard, Collage

Elkind, David (1981): *The Hurried Child. Growing Up Too Fast Too Soon*. Reading, Mass.: Addison Wesley.

Gary Chapman, Arlene Pellicane (2016): *Netfüggő gyerekek, Hogyan teremtsünk egyensúlyt a virtuális és a valódi kapcsolatok között*. Budapest, Harmat.

Gerbner–Gross (1976): *Living With Television: The Violence Profile*

https://www.researchgate.net/publication/22223200_Living_With_Television_The_Violence_Profile (Letöltve: 2023.12.17.)

Hüther, Gerald – Quarch, Christoph (2016): *Rettet das Spiel! Weil Leben mehr als Funktionieren ist*. München, Carl Hanser Verlag.

Kardaras, Nicholas (2017): *A képernyő rabjai, Avagy hogyan rabolja el gyermekeinket a képernyő, és hogyan törhetjük meg a varázslatot*. Budapest, Jaffa Kiadó.

Kim John Payne (2013): *Egyszerűbb gyermekkor - Hogyan neveljünk nyugodtabb, boldogabb, magabiztosabb gyerekeket?* Kulcslyuk Kiadó Kft.

Kloiber Alexandra (2023). Lassú nevelés a lassú mozgalomban. Magyar Tudomány 184(3), 298–303

<http://publicatio.uni-sopron.hu/2602/1/85349-64968.pdf> (Letöltve 2024.02.04.)

Lakoff, George - Narayanan, Srini (2010): Toward a Computational Model of Narrative. In *Computational Models of Narrative: Papers from the AAAI Fall Symposium*, 21-28.

McLuhan, Marshall (2011): *Understanding Media: The Extension of Man*. Berkeley, CA, Gingko Press.

Meyrowitz, Joshua (1985): *No Sense of Place*. Oxford, Oxford University Press.

Pécsi Rita (2020): *Fejleszt vagy rombol, Kulcs az okoseszközök okos használatához*. Pécs, Kulcs a Muzsikához Kiadó

Pintér Marianna (2016): Milyen tapasztalatokkal kerül az alfa-generáció az iskolába? *Új Köznevelés*, 8.

<https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/milyen-tapasztalatokkal-kerul-az-alfa-generacioaz-iskolaba>

Postman, Neil (1983): *The Disapperance of Childhood*. W. H. Allen. *How People Treat Computers, Television, and New Media Like Real People and Places*, Cambridge University Press.

Szécsi, Gábor (2013): Social and Linguistic Convergencies in the Information Age. *Canadian Journal of Communication*, 4, pp. 639-648.

Szécsi, Gábor (2021): Self, Community, Narrative in the Information Age. *EmpedoclesEuropean Journal for the Philosophy of Communication*, 2, pp. 167-181.

Szécsi Gábor (2020): *A történetbe zárt elme, Adalékok a narrativitás filozófiájához*. Budapest, Akadémia Kiadó

Szécsi Gábor (2023a): *A történetbe zárt elme, Tudat-, kommunikáció- és történetfilozófiai adalékok a narratív én elméletéhez*. Budapest, Akadémia Kiadó (bővített kiadás)

Szécsi Gábor (2023b): Mediatizált közösségek, identitásformáló narratívák és változó hagyományfogalom az információ korában. *Kellék*, 69, pp. 91-109.

Vekerdy Tamás (2011): *Nagy családkönyv*. Budapest, Kulcslyuk Kiadó

Vekerdy Tamás (2017): *Belső szabadság. Elég jó szülő - elég jó gyerek*. Budapest, Kulcslyuk Kiadó.

Winn, Marie (1984): *Children without Childhood*. Penguin.

Zsolnai, Anikó (2017): A média hatása a szociális viselkedésre és a társas kapcsolatok alakulására serdülőkorban. *Educatio*, 26 (2). pp. 246-256.

https://waldorf-godollo.hu/wp-content/uploads/2019/02/MeDe_horizontalis-iv.pdf (Letöltve: 2023. 12. 13)

Melléklet

Kérdőív: a gyermekek médiahasználatának korlátozása saját válaszok alapján

Számos saját választ kaptam, arra a kérdésemre, hogy milyen módon ellenőrzik a gyermekek médiahasználatát a szülők:

- Mind megmutatja mit néz
- Nincs televíziónk, így csak a mesét nézik rajta
- Nem felügyelem már
- Már kialakult benne a megfelelő tudatosság
- Ellenőrzöm az előzményeit, üzeneteit, ismerőseit
- Beszélgetéssel
- Mindig megnézem éppen mivel játszik
- Megnézem az eszköz előzményét, folyamatosan átnézem az eszközöket
- Átnézem
- FAMILY LINKEN
- Vele vagyok
- Sehogy
- Médiában csak tv-n keresztül szokott mesét nézni. Ilyenkor én is ellenőrzöm, hogy mit néz (sokszor ott vagyok mellette amikor nézi). Ha károsnak találom, akkor nem nézheti.
- Family link és microsoft family safety
- Sehogy, mint már előbb bátorkodtam jelezni Klónozva vannak az általa használt oldalak.
- Aktív odafigyelés
- Csak megadott programokat használhat, amiket felügyelettel töltöttünk le
- Korlátozva van az idő, ha lejár, kikapcsol a készülék
- Korlátozva van az idő, ha lejár kikapcsol a készülék
- Már felnőttek..
- Rákérdezek
- Nem találkozik médiatartalmakkal
- Google szülői felügyelet app
- Csak egy bizonyos applikációt használhat, amin mese van

- Nem figyelem naponta, de van szűrő program. Csak én kapcsolom a mesét és én szabályozom az időtartamot is, nem csak hogy mit néz. Sajnos az óvodában is használnak digitális eszközöket. Bár keveset és alapvetően oktatási céllal.
- Nem felügyelem, mert megbízok benne, ha valami ablak felugrik, azonnal jön és kérdezi mit kell tennie. nálunk nincs telefonja
- Beszélgetés
- Beszélgetés, érdeklődés
- A mennyi ideig kérdésre heti fél órát jelölnék
- Megbeszéljük, hogy mennyi időt kap, mit néz és pontosan mikor fejezi be.